

ACADEMIA ROMÂNĂ
SECȚIA DE ȘTIINȚE ECONOMICE, JURIDICE ȘI SOCIOLOGIE
INSTITUTUL NAȚIONAL de CERCETĂRI ECONOMICE "COSTIN C.
KIRIȚESCU"/CENTRUL de ECONOMIE MONTANĂ
„CE-MONT” VATRA DORNEI

**”O VIZIUNE DE DEZVOLTARE SUSTENABILĂ – MONTANĂ – AXATĂ
PE VALORIFICAREA ”PRODUSELOR MONTANE”, DE CALITATE.
CREȘTEREA IMPORTANȚEI ZONELOR MONTANE ÎN
CONJUNCTURA POST-CORONAVIRUS”**

**Coordonator: Prof.univ.dr. HC – CS 1 Radu Rey; Membru(h) – Academia
Română; Director – CE-MONT**

Colectiv de colaboratori (cercetători angajați + ”asociați”) – la CE-MONT: Prof.dr. CS 1 Ioan Surdu; Dr.ing.siv. CS 2 Ionel Popa; Prof.univ.dr. CS 1 Liviu Gaceu; Dr.ec. CS 2 Daniela Antonescu; Dr.ing. CS III Dînuț Gîțan; Dr.ing. CS III Dănuț Ungureanu; Dr.ec. CS III Manuela Apetrei; Dr.inf. CS III Simona Cornelia Marinescu; Dr.ing. CS III Vasile Avădănei; Dr.ing. CS III Emanuela-Adina Cociș; Drd. CSIII Alexandru-Sabin Nicula; Ing. CS Carmen Cătună.

● Prof.univ.dr. Ion Cucui (as.); Dr.Ph., Ovidiu Bojor (as.), Membru Acad. de Științe Medicale; Prof.univ.dr. Romulus Gruia (as.); Dr. ec. Otilia Manta; Lector univ.dr. Alexandru Cordoș, Președinte – Filiala Cluj – FMR; Prof.univ.dr. Ioan Plăiaș; Ing.antreprenor Emil Iugan, Vicepreședinte al Forumului Montan din România.

București
10 mai 2020

CUPRINS

Titlu Capitol	Pag.
Introducere în problematica zonelor de munte. Munții – în lume și Europa	2
Zonele montane din Europa	4
Unele tendințe privind zona montană din România – cu semnificație și pentru alte zone montane din Sud-Est-ul Europei	10
Munții și secolul XXI. Reflecții și realități carpatice românești	12
Cercetări efectuate în cadrul CE-MONT/INCE (rezumat)	14
Posibilități de sporire a veniturilor fermelor familiale mici și mijlocii prin valorificarea înaltă a ”produselor montane”, în sistem asociativ-cooperatist și privat. Exemple de ”bune practice” și rezultate optimiste în munții României în anul 2019. O viziune de perspectivă.	15
Unele rezultate de cercetare ale CE-MONT – cu valoare de multiplicare	
Despre ”starea muntelui” – în 2019	22
Riscuri majore	22
Realități încomode	24
Un ”scenariu” pentru organizarea unei microzone montane – ”pilot” pentru valorificarea ”produselor montane”, în sistem asociativ-cooperatist. Principii	27
Varianta mai scurtă	30
Avantajele zonelor de munte și ale ”produselor montane” – agroalimentare pentru atenuarea/combaterăa efectelor pandemiei cu Coronavirus – asupra sănătății populației.	32
Concluzii	32
Propuneri de măsuri	32
O ”viziune de viitor” pentru Orizont 2040-50 și efecte sustenabile	33
Contribuții ale cercetătorilor din cadrul CE-MONT/INCE; Personalități științifice și specialiști ”asociați” la CE-MONT. Selecțiuni-Idei-Propuneri	33
Bibliografie	39

INTRODUCERE în PROBLEMATICA ZONELOR MONTANE. MUNȚII – în LUME și EUROPA

La nivel planetar, munții acoperă peste 25% din suprafața terestră, locuită de mai mult de 12% din populația lumii (cca. 720 milioane locuitori, dintre care 270 milioane, în majoritate rurali sunt vulnerabili privind insecuritatea alimentară și cca. 135 milioane se află în condiții de flămânzire cronică).

Ecosistemele montane sunt rezervoare de biodiversitate, o sursă esențială ce furnizează **apa** necesară vieții, majoritatea mineralelor, a lemnului și materialelor de construcție, produse agro-alimentare de înaltă calitate ce se obțin prin eforturi fizice umane intense, sursă de energii reciclabile, vegetația constituind un mare filtru pentru bioxidul de carbon și o sursă majoră de hrană, precum și o excepțională diversitate culturală și o capacitate de inovație remarcabilă pentru populația autohtonă – în esență rurală.

Totodată, regiunile montane sunt în condiții geo-climatice-economice, tradiționale-culturale, ș.a. de o mare diversitate și dintre cele mai expuse la schimbări climatice, eroziuni și alte forme de degradare a mediului, iar populațiile își produc cu greu hrana, pe pământuri slab fertile, fiind deseori angrenați în conflicte.

• Conferința Națiunilor Unite privind Mediul și Dezvoltarea de la Rio de Janeiro (iunie 1992), a abordat **pentru prima oară în istoria omenirii** în mod distinct, la scară planetară **dezvoltarea montană durabilă** (Agenda 21. Cap. 13 – Munții). S-a convenit ca până în anul 2000 să se elaboreze planificări privind folosirea terenurilor și gospodărirea bazinelor hidrografice alimentate din zonele montane, **crearea de șanse locuitorilor munților** pentru a-și **asigura existența** folosind resursele locale, iar **guvernele** urmau să-și asume responsabilități: de a oferi muntenilor **stimulente** pentru conservarea resurselor și utilizarea de tehnologii prietenoase mediului, de a-I ajuta să înțeleagă fenomenele de dezvoltare montană durabile, prin implicarea în gospodărirea resurselor, mai ales a celor regenerabile (pădurile, iarba, animalele, producătorii de hrană umană – agricultorii); de a oferi informații privind variantele de câștigare a existenței prin resursele vegetale, creșterea animalelor, albinărit, pomicultură, turism, industrii rurale, ș.a.; de a crea centre de formare și informare privind ecosistemele montane – care să genereze **competențe** privind ago-zootehnia viabilă; de a crea arii protejate, ș.a..

O urmare a fost crearea **primului Forum Mondial al Muntelui**, organizat sub egida ONU-UNESCO-FAO-PNUD-Banca Mondială-Comisia Europeană, cu peste 800 reprezentanți, **între care și din România**.

Discursul inaugural al Președintelui Republicii Franceze, **Jaques Chirac**, a avut tema **”Comunitatea internațională și muntele”** vizând **mobilizarea mijloacelor în profitul țărilor și teritoriilor montane, Forumul având menirea de a preveni și combate marginalizarea muntelui**:

- în **plan politic**, recunoașterea **neajunsurilor** suportate de populațiile montane și evidențierea **atuurilor** munților;

- în **plan economic**, să se țină cont de **particularitățile munților** și de armonizarea unui **tip de liberalism** care **să nu genereze efecte distructive**;

- în plan cultural și uman – să se **conserve culturile** și să se permită comunităților montane să se exprime;

- privind **mediul** – o **protecție obligatorie** vizând **flora, fauna, apa, corelată cu nevoile populațiilor trăitoare în munți**.

Agricultura montană și păstoritul sunt indispensabile pentru toate celelalte dezvoltări economice în munți.

În Europa, acolo unde a dispărut agricultura, nu s-a mai dezvoltat NIMIC.

● **Cercetarea științifică** a descoperit în munți o nouă pistă de concentrare a atenției și de dezvoltare. Productivitatea în agro-zootehnia montană reprezintă **cca. 30% față de câmpie**, iar **agricultorii din munți nu pot fi responsabili de neajunsurile pe care sunt nevoiți să le suporte**.

● Zonele montane au nevoie să dețină controlul asupra mediului lor și managementului resurselor naturale, rămânând conștiente de necesitatea administrării nu doar pentru nevoile proprii, ci în numele comunității naționale și mondiale.

Forumul Mondial al Muntelui a marcat **demararea unei mișcări mondiale în favoarea munților și populațiilor montane, cu mesaje clare spre guverne, 30nc finală vizând ”o politică montană” la nivel mondial, continental și statal.**

● La **Summit-ul Mondial pentru Dezvoltare Durabilă, Johannesburg – 2002** – s-a recunoscut **cadrul de politică pentru munți, prin Planul de aplicare (cap. 13, Agenda 21 – ”Dezvoltarea montană durabilă”)**.

● **Quinto 2002 – Asociația Mondială a Populațiilor Montane (AMPM):** o reflecție mondială privind viitorul muntelui – fiind adoptată **Carta Mondială a Populațiilor Montane:**

● În UE, organizațiile neguvernamentale **”Euromontana”** și **Asociația Europeană a Aleșilor Munților**, au activat intens în favoarea populațiilor și mediului montan.

Inițiativa ONU, prin Anul Internațional al Muntelui – 2002, intens celebrat și în România, s-a finalizat prin crearea ”Parteneriatului Montan”-internațional, cu secretariatul la FAO-Roma. România a devenit a 33-a țară membră în PM. Consiliul Europei/CPLRE, a inițiat ”Carta Europeană a Munților”, iar România (ANZM) a fost selectată pentru a realiza un proiect de dezvoltare montană durabilă, pentru lanțul Munților Carpați (premiat – autor R. Rey), un suport pentru ”Convenția Carpatică”.

Parlamentul European a generat **”Raportul Ebner”** privind zonele montane în UE și **Raportul Jlitova (2016) – devenit Rezoluția PE, prin care se solicita, imperativ, Consiliului UE și Comisiei Europene – începerea unei politici montane, distincte, în UE, cu o Agendă de punere în aplicare. Hotărâtoare devine întreruperea exodului tinerilor agricultori montani, fenomen extrem de grav în Est, unde este necesar să se creze instituții și legi specific, prin care să se facă o ”politică montană” la nivel național cu fermierii de la munte (Joseph Präll – Ministrul Federal pentru Agricultură – Austria).**

● **”Este esențială o coeziune majoră pentru teritoriul montan printr-o politică montană amplă, adaptată realităților statelor.**

Starea de vigilență este necesară mai ales în noile țări din Est, care au o slabă dezvoltare economică și de infrastructură” (Herwig Van Staa, Guvernatorul Tirolului și Președinte al CPLRE).

● **”Este nediscutabilă necesitatea continuării agriculturii montane și a existenței populațiilor montane”.**

● **”Ca să nu distrugem ce avem, sunt necesare flexibilitate și mult respect” (Președintele Asociației Fermierilor din Vorlberg – Austria, E. Schwarzlzer).**

O inițiativă de succes a **”Euromontana,, o reprezintă ”Carta Europeană a Produselor Alimentare Montane de Calitate”, la care România a contribuit (ANZM/FMR).**

Carta precizează necesitatea ca activitățile economice montane, viabile, să se bazeze pe un **MODEL VIABIL de AGRICULTURĂ MONTANĂ.**

● **Sprijinul economic al UE, al autorităților regionale și/sau naționale devine esențial pentru crearea de COOPERATIVE sau de structuri ASOCIATIVE, pentru activitățile primare ale acestora, acces la cunoștințe și la dezvoltare tehnologică, recunoașterea financiară a eforturilor favorabile întregii societăți.**

Zonele montane din Europa¹

● **Analiză succintă (în termeni comparabili):** Austria, Belgia, Bulgaria, Republica Cehă, Elveția, Franța, Finlanda, Germania, Grecia, Italia, Regatul Unit al Marii Britanii, Norvegia, Polonia, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Ucraina;

Au fost luate în atenție, comparată: dimensiunea spațială, proporțiile zonelor montane, unele constatări naționale, populația montană și proporția acesteia în ansamblul fiecărei țări și aspecte care reflectă importanța zonelor montane.

Hartă cu principalii masivi muntoși europeni

Tabel nr. 1: Populația montană în unele țări din Europa (ierarhizare după proporția numărului de locuitori montani)

Nr. crt.	Țara	Total populație (nr. locuitori)	Populație montană (nr. locuitori)	Proporția populației montane față de total (%)
1	Italia	56.095.135	18.267.183	32,6
2	Spania	40.738.016	15.684.136	38,5
3	Germania	81.944.737	8.254.700	10,1
4	Franța ^{xx}	58.255.213	7.633.595	13,1
5	Elveția	7.287.145	6.132.208	84,2
6	România^{xxx}	22.236.918	5.535.706 ^{xx}	24,9 ^{xx}
7	Grecia	10.817.789	5.365.931	49,6
8	Austria	8.024.449	3.993.337	49,8
9	Bulgaria	7.973.671	3.637.787	45,6
10	Norvegia	4.503.436	2.854.051	63,4
11	Portugalia	10.356.116	2.741.590	26,5
12	Slovacia	5.401.316	2.624.492	48,6

¹ 2008

^{xx} Exclusiv DOM

^{xxx} După delimitarea oficială a zonei montane, cf. criteriilor CE – Rez.1257/99, rev., România are 3,6 mil.locuitori montani – reprezentând 15,4% din total populație (2004).

13	Marea Britanie (UK)	58.051.191	2.475.935	4,3
14	R.Cehă	10.215.299	2.385.905	23,4
15	Polonia	38.632.453	2.255.261	5,84
16	Ucraina	49.588.000	1.980.000	4,0
17	Slovenia	1.992.035	1.293.298	64,9
18	Ungaria	10.246.939	-709.239	6,9
19	Finlanda	5.194.902	-624.184	12,0
20	Suedia	8.901.038	-615.343	6,9
21	Irlanda	3.917.203	-101.903	2,6
22	Cipru	-690.253	-98.995	14,3
23	Belgia	10.263.414	-83.256	0,8
24	Luxemburg	-439.539	6.787	1,5
TOTAL POPULAȚIE – inclusiv Elveția		511.678.207	94.049.746	Media: 18,5

(Sursa: EUROSTAT NewCronos data 2000)

Tabel nr. 2: Suprafața zonelor montane din UE, inclusive Elveția (ierarhizarea după mărimea zonei montane)

Nr.c rt.	Țara	Suprafața zonei montane (mii km ²)	Proporția din total suprafața țării (%)
1.	Norvegia	295,86	91,3
2.	Spania	281,61	55,7
3.	Suedia	227,70	50,6
4.	Italia	180,78	60,1
5.	Finlanda	166,08	50,8
6.	Franța*	138,64	27,0
7.	Grecia	102,98	77,9
8.	România**	90,24	37,9
	România***	74,00	32,7
9.	Marea Britanie	62,56	25,5
10.	Austria	61,51	73,4
11.	Bulgaria	54,80	53,3
12.	Germania	52,59	14,7
13.	Elveția	37,46	90,7
14.	Portugalia	36,14	39,1
15.	Slovacia	30,37	62,0
16.	R.Cehă	25,41	32,3
17.	Ucraina	22,10	3,7
18.	Polonia	16,18	5,2
19.	Slovenia	15,81	78,0
20.	Irlanda	7,44	10,6
21.	Cipru	4,40	47,6
22.	Ungaria	4,37	4,7
23.	Belgia	1,29	4,2
24.	Luxemburg	0,11	4,4

* Exclusiv DOM

** Conform delimitării zonei montane, oficiale – criteriile CE – 1257/99, rev. (2004).

*** Conform studiului Comisiei Europene/NordRegio

Tabel nr. 3: Suprafețe și populații montane în țările nou aderate la Uniunea Europeană (UE-27)

Nr. crt.	Noul stat membru UE	SUPRAFETE			POPULAȚIE		
		Suprafața totală (mii km ²)	Suprafața montană (mii km ²)	Proporția zonei montane față de total (%)	Total populație (nr.locuitori)	Total populație montană (nr. loc.)	Proporția populației montane față de total (%)
1	România*	238,40	90,24	37,9	22.236.918	5.535.706	24,9
2	Bulgaria	101,74	54,80	53,3	7.973.671	3.637.787	45,6
3	Slovacia	48,99	30,37	62,0	5.401.316	2.624.492	48,6
4	R.Cehă	78,79	25,40	32,3	10.215.299	2.385.905	23,4
5	Polonia	311,44	16,80	5,2	38.632.453	2.255.261	5,8
6	Slovenia	20,27	15,81	78,0	1.992.035	1.293.298	64,9
7	Cipru	9,23	4,40	47,6	-690.253	-98.995	14,3
8	Ungaria	92,48	4,37	4,7	10.246.939	-706.239	6,9
9	Estonia	0	0	0	0	0	0
10	Letonia	0	0	0	0	0	0
11	Lituania	0	0	0	0	0	0
12	Malta	0	0	0	0	0	0
TOTAL		901,24	142,09	36,11	97.388.884	18.537.683	

Sursa: Radu Rey – Cartea "Munții și secolul XXI. Studiu comparat al strategiilor europene privind zonele montane, cu referire special la zona Carpaților românești. Planul M1 – SEE." Editura "Electra" – 2014.

Unele elemente de diferențiere și de interes comun pentru zonele montane din Uniunea Europeană

- Un prim grupaj de diferențiere intramontană se regăsește în condițiile de **climă și relief** ce au influențat și continua să influențeze **tipul de economie** și gradul de populare umană a munților, respective evoluția tradițiilor.

În **climatele nordice sau estice, mai reci, unde iernile sunt mai lungi și perioadele de vegetație mai scurte**, dominanta au constituit-o pădurile de conifere și foioase și creșterea animalelor, cu mai puțină pomicultură și alte resurse vegetale. În zonele foarte reci, apar nuanțe, localizate (de ex., creșterea renilor).

În **climatele temperate sau sudice, mai calde**, vegetația forestieră este dominantă de foioase și de arbuști, iar creșterea animalelor a putut fi **îmbinată cu pomicultura, arboricultura** și cu diverse **mici culturi vegetale**.

Microclimatele locale au generat evoluții **atipice** la care populațiile succesive s-au **adaptat**. De exemplu, în vasta zonă **mediteraneană**, evoluția **ovinelor și a caprinelor** a luat o amploare mai mare **decât în nord și nord-est unde specia taurină este dominantă**. Situații atipice regăsim și în așa-zisele zone "uscate" (de ex., Franța, Ceveni) sau în practicarea **viticulturii** până la altitudini de cca. 1500 m (Elveția, Tirolul austriac și Tirolul de Sud).

Relieful constituie o altă componentă de diferențiere, resursele vegetale, erbacee sau lemnoase reducându-se în funcție de altitudine, de gradientii naturali. De exemplu Alpii înalți păstrează încă ghețari, fenomen pe care nu-l regăsim în Pirinei sau Carpați. Altitudinile și pantele montane au influențat considerabil transporturile sau au limitat mecanizarea și randamentele economice, gradul de populare umană.

Evoluția și varietatea tradițiilor au urmat stările naturale iar **tradițiile care au rezistat secular își demonstrează durabilitatea bazată pe bune practici**, ceea ce ne conduce la necesitatea dezvoltării **pe bază tradițională și nu pe transformări radicale și în timp scurt**.

Toate aceste elemente dau specificitatea montană, în general, care se fragmentează în multiple forme de specificitate locală.

Câteva exemple:

Austria - cu 73% teritoriu montan, a dezvoltat o politică națională proprie, cu politicile regionale ale landurilor care dețin multă autonomie și în plus o bună organizare subregională de tip districtual (bezirkuri/raioane) care a facilitat, inclusiv la nivel politic, **exprimarea specificității locale** – rezultatele recunoscându-se în evoluția, de excepție, în creșterea taurinelor și agroturism/turism rural-montan, în stabilitatea demografică și agricolă, montană.

Franța - a evoluat și în munți pe linia organizațiilor profesionale, a cooperativelor și micilor industrii de transformare (brânzeturi, carnate, fructe) în funcție de zone și tradiții, sub protecția și încurajarea unei Legi a Muntelui dar și prin adaptarea la condițiile montane locale, foarte diferite în Alpii Maritimi, Masivul Central, Ceveni, Pirinei, Vosgi sau Jura. Programe speciale au fost implementate în zone cu dificultăți deosebite, de ex. în Morvan. **Consiliul Național al Muntelui** – condus de **Primul Ministru și consilii regionale** – au asigurat **autoritatea și continuitatea** – atât de necesare, iar o politică regională „pe masivii montani” a contribuție importantă.

● **Cunoașterea și luarea în considerare a elementelor de specificitate montană** reprezintă o **necesitate absolută** pentru stabilirea realităților locale care să permanentizeze și să consolideze sisteme economico-sociale viabile. Astfel, **devine extrem de important mai ales pentru țările cu munți din Sud-Estul Europei** ca mai întâi **cercetarea științifică, montanologică, să studieze și să se pronunțe asupra unor soluții viabile**, care țin cont de particularități regionale sau locale și care să poată deveni **decizii cu valoare adăugată**. De aici, rezultă cât de însemnată este **subsidiaritatea** și chiar unele forme de organizare administrativ-teritorială care să creeze **posibilitatea exprimării și luării în considerare a particularităților** până la nivel **microzonal**.

● **Succesul politic va depinde în cel mai înalt grad de consultarea, acordul și participarea populațiilor montane la actul decizional**, care privește chiar viața lor. **O politică în care deciziile pentru munte se iau în exteriorul muntelui – devine riscantă**, mai ales în țările din UE și aderante, cu economii insuficient consolidate.

● **Dezvoltarea economică** constituie o altă componentă de **diferențiere** intermontană. Resursele minerale și de apă, depărtarea sau apropierea de centre comerciale, căile de comunicație, perioadele mai lungi sau mai scurte de liniște socială, acumulările seculare, amploarea și viteza de implementare a progreselor tehnologice și, în mare măsură sistemele politice – **au făcut diferența**.

O primă diferențiere a nivelului de dezvoltare economică în munți o constatăm **între țările vest-europene mult avansate față de cele central și Est-europene rămase vizibil în urmă**, mai ales în domeniul **agriculturii și infrastructurilor de bază**. În agricultura montană – Vest-ul democratic a construit o jumătate de secol **consolidarea gospodăriilor țărănești** în timp ce Est-ul totalitar a practicat politici de **slăbire sistematică** a acestora, cu consecințe istorice. **O stare mai favorabilă o regăsim în domeniul pădurilor, biodiversității și în fondul cultural tradițional**.

● **România** - cu **cel mai mare masiv montan din Europa aflat în interiorul unei țări** – **nu a suportat colectivizarea în munți, dar a rămas cu un nivel tehnologic foarte scăzut** în gospodăriile țărănești. Fenomenele economice **post-1990**, între care **liberalismul excesiv, cu prețurile derizorii pentru produsele montane, lapte și carne, materii prime, prăbușirea prețului lânii, în afara controlului protectiv al statului și interesele economice intens polarizate**, alte elemente **conjuncturale** (concentrarea atenției exclusiv în zona agriculturii mari, **exagerări ecologice** însoțite de măsuri restrictive severe și necompensate pentru crescătorii de animale, disoluția industrială și a locurilor de muncă, sau **obiective** (necunoașterea, lipsa de competență în domeniu, lipsa specialiștilor, a cercetării, a instituțiilor

specifice, **absența organizării agricultorilor de munte**, neîncrederea acestora, **absența modelelor**, ca și **mărimea teritoriului montan** și austeritatea financiară a momentului, slaba conștientizare și **insuficienta voință politică**, etc.). Toate acestea și încă multe altele **au amplificat starea de sărăcie**, a provocat **descurajarea generației tinere** și odată cu deschiderea granițelor pentru libera circulație a persoanelor – s-a instalat **un fenomen de exod rural montan violent, accentuat după aderarea României la Uniunea Europeană**.

Eforturile ce s-au făcut, totuși, în domeniile **creației instituționale specifice**, al **instruirii** tinerilor agricultori montani și specialiștilor agricoli, cercetării științifice ca și prin crearea **cadrelor juridice specifice**, realizarea de **stații-pilot** și unele măsuri, **firave**, de **politică montană diferențiată** în agro-zootehnie și măsuri de protejare a mediului, ș.a., o evoluție **favorabilă în agroturism**, sunt de luat în considerare, dar acestea **au fost punctuale, cu totul insuficiente** pentru a **contracara** sau cel puțin pentru a **încetini viteza exodului tineretului rural, montan**.

- **Diferit** – în **zona Est-europeană**, marcată de **sărăcie în munți**, însăși politicul a determinat o stare de **neîncurajare**, de nesiguranță și **slabă dorință de investiții durabile** – la populația montană activă în rural, la care **gândirea s-a modelat mai mult în sensul acceptării unei fatalități pe care ei nu o pot influența**. **Interese multiple au intervenit brutal, blocând inițiative firave de dezvoltare**.

- Diferențierile privind **echiparea tehnologică în agricultura montană sunt evidente mai ales între zona UE15 și Est (mult rămasă în urmă)**.

- **După 1990** – au început unele eforturi de modernizare și adaptare la specificul montan – dar în mod inconstant și inegal.

Programele Phare și SAPARD, ale Băncii Mondiale, inițiative de sprijin bilateral (Germania, Franța, Elveția, ș.a.) au creat **stații-pilot** și unele forme cu **valoare reproductibilă** însă **tendința de marginalizare a agriculturii montane rămâne puternică** (la ministerul agriculturii și în general) și multiplicarea unor modele bune **întârzie**. Cazul României este edificator și cu consecințe dintre cele mai grave.

- **Țările cu munți nou aderate și cu nivel slab și foarte slab de dezvoltare montană au cerințe de etapă primară a procesului dezvoltării montane**, în multiple sensuri: **infrastructură de bază, modernizarea structurilor agro-alimentare, educație specifică; crearea/consolidarea structurilor organizatorice instituționale și neguvernamentale specifice**, a unui cadru juridic favorabil, sensibilizarea potențialului politic și a societății civile, ș.a.. România, cu un spațiu montan vast și tradiții agricole, se confruntă cu **un exod masiv și în creștere a tineretului rural montan și abandonul agricol**, simultan cu **îmbătrânirea populației active agricol, cerințele vizând intervenții de salvagardare ce nu sunt posibile fără un sprijin comunitar direcționat și consistent**.

UE-27 și munții

Aderarea celor 12 țări la UE-15 a însemnat un plus de cca. 18,5 milioane de oameni din zone montane, cu impacte de neevitat.

Neîndoielnic, din acest zone montane au venit și **noi valori și oportunități, dar și noi provocări**.

Pentru populații montane, cu prioritate pentru cele rurale și active agricol, schimbările generate de perioada "de tranziție" și de după aderarea la UE au fost și benefice, dar și dramatice, cu mari complicații social-economice.

Tabel nr.9

Unele aprecieri comparative (relative, bazate pe informații și observații directe)

Țara	Proporția zonei montane față de total teritoriu %	Proporția populației montane %	Definirea explicită a zonei montane	Cadrul juridic specific: legislație montană	Grad de echipare cu infrastructură de bază	Politici și programe speciale pentru zona montană	Fond Național pentru Munte	Nivel de modernizare și consolidare a structurilor agro-montane	Educație adaptată specificității montane	Starea economică a populației rurale montane	Nivel general de dezvoltare	Tendința de exod și depopulare montană	Grad de periclitare economică -socială (scara 1-10)
Austria	78 +	49,8 +	+	+ Fără o Lege a Muntelui	Înalt	+++++		Înalt	++++	Bună/f.bună	Înalt	Redusă Stabilitate	1-2
Bulgaria	55,7 +	45,6 +	±	± (Proiect)	Slab/f.slab	+		Slab/f.slab	±	f.slabă/slăbă	Slab/f.slab	Mare	7-10
R.Cehă	32,3	23,4	±	-	Mediu	+		slab	±	Slabă	Slab	Mare	6-7
Elveția	90,7 +	84,2 +	+	-	Înalt	+++++		înalt	+++++	Bună/f.bună	Înalt	Medie/stabilitate	2-4
Franța	25,2	13,1	+	+	Înalt	+++++	+	Bun/f.bun	++++	Bună/f.bună	Înalt	Medie/stabilitate	2-4
Germania	14,7	10,1	+	-	Înalt	+++++	+	Foarte bun	++++	F.bună/bună	Înalt	Redusă/stabilitate	1-2
Grecia	77,9 +	49,6 +	±	-	Mediu	++		Mediu/slăb	++	Medie/slăbă	Mediu	Medie	4-7
Italia	60,1 +	32,6	+	+	Înalt	+++++	+	Bun/mediu	++++	Bună/medie	Bun	Medie și >	4-7
Polonia	5,2	5,84	-	-	Mediu	++		Mediu	++	Medie/slăbă	Mediu	Medie și >	4-6
Portugalia	39,1	26,5	±	-	Bun	+++		Mediu	±	Medie/slăbă	Mediu	Medie	3-5
România	37,9	24,9	+	+	Slab/f.slăb	+		Slab/f.slăb	+	F.slăbă/slăbă	Slab/f.slăb	F.mare	8-10
Slovacia	62,0 +	48,6 +	±	+	Mediu	+		Slab/f.slăb	±	Slăbă/f.slăbă	Slab	Medie și >	5-7
Slovenia	78,0 +	64,9 +	-	-	Bun	++		Mediu/bun	++	Bună/medie	Mediu/Bun	Redusă/stabilitate	1-3
Spania	55,7 +	38,5	+	+	Bun/mediu	+++		Mediu/bun	++	Medie/bună	Mediu	Medie	3-4
Ucraina	2,7	4,0	+	+	Slab/f.slăb	±		F.slăb	±	F.slăbă/slăbă	F.slăb/slăb	Mare	7-10

O tendință comună pentru țările UE-27 o reprezintă și **solicitările tot mai insistente** adresate CE pentru elaborarea unei **strategii privind zonele de munte din Uniunea Europeană** și practicarea unei **politici montane comune**, axată pe un **suport financiar și pe compensații** în cadrul unui proces activ de creștere, un rol principal revenind politicilor agrare.

O STRATEGIE MONTANĂ EUROPEANĂ / Alte aspecte de interes

O strategie montană comunitară flexibilă, adaptabilă la diversitate, pe principiul subsidiarității și cu adaptări la contextele locale pentru coeziunea social economică reprezintă așteptarea pentru următoarele decenii.

Fundația pentru întregul lanț de factori economici și sociali, montani, o reprezintă **condițiile de producție și salariile decente** – care **vizează direct viețile oamenilor**.

- Condițiile montane grele, de pantă, fertilitate scăzută a solurilor, climatice – **au condamnat locuitorii munților la o existență modestă câștigată cu greu**, dar munca lor zilnică **a contribuit și la conservarea unei mari varietăți de peisagii**. **Agricultura montană nu joacă doar un rol economic** ci constituie și **baza pentru numeroase sectoare** ce folosesc resursele muntelui, de importanță vitală, direct sau indirect.

Agricultura va rămâne „motorul” vieții zonelor rurale montane și **nu este necesară separarea de tradiții** iar în noua reformă a PAC **compensațiile financiare și asistența** pentru produsele de **calitate înaltă** și legislație adecvată se cer **incluse, amplificat**.

*UNELE TENDINȚE privind zona montană din România cu semnificație și pentru alte zone montane din Sud-Estul Europei**

Parcursul din ultimii 20 de ani (1990-2010) pentru edificarea unei concepții care să stea la baza unei strategii de dezvoltare durabilă a zonei montane și a unor politici montane aplicate concret – a fost **confruntat cu dificultăți imprevizibile și deseori insurmontabile** în condițiile **specifice din România**, după căderea comunismului.

Comisia Națională a Zonei Montane înființată în 1990 în cadrul Ministerului agriculturii, a reprezentat nu doar o cucerire a „Revoluției” din 1989 ci **o structură de pionierat**, fără precedent în istoria României. O structură specifică, într-o societate lipsită de orice exercițiu în acest domeniu, avangardă a proprietății private (zonele de munte fiind ne colectivizate) aruncată în „viesparul” unui minister și a unei rețele județene a agriculturii, plin de specialiști tehnici și politici formați și exersați pentru marea agricultură socialistă, a zonelor de câmpie și colinare, colectivizate și a întreprinderilor agricole de stat.

O practică de tip capitalist-excesiv, care a continuat și după aderarea României la Uniunea Europeană, a fost potențată prin caracterul monopolist, cu **eliminarea oricărei concurențe** (spre ex. s-a ajuns la prețul de 0,40 lei – 0,50 lei pentru un litru de lapte – echivalentul cu mai mult de 10 l lapte pentru 1 Euro! – în 2009/2010).

Sunt de consemnat și **blocajul față de abordarea sistemului asociativ-cooperatist occidental ca și absența unor măsuri energice de protecție din partea** singurei entități care ar fi avut pârghiile de intervenție – **statul român**. S-a creat astfel **o situație cumulativă** – a cărei **primă victimă au devenit agricultorii, crescători de animale, munteni, iar răspunsul lor de**

* Autorul lucrării de față a fost primul Președinte al Comisiei Zonei Montane din România și ulterior directorul general și directorul Agenției Naționale a Zonei Montane (1990-2002)

mare semnificație politică nu a fost o revoltă a muntelui ci **a fost ABANDONUL** agricol și migrarea tineretului satelor de munte spre orașe și străinătate.

• Încă din 1990, în mai multe țări europene s-a fost înțeles valoarea inițiativei în favoarea zonelor de munte din România, astfel că de la nivelul **Comisiei Zonei Montane din România** s-a intrat în **legături utile** cu structuri guvernamentale și neguvernamentale din Vestul Europei: din **Franța, Elveția, Germania, Austria**, ș.a. – dar și cu organisme **internaționale** precum **Consiliul Europei, Comisia Europeană (Phare), Banca Mondială**, respectiv cu **mari organizații montane** europene, ca **Euromontana**, Asociația europeană a aleșilor munților (AEM) sau cu organizații naționale (**SAB-Elveția, UNCEM-Italia, FFEM- Franța**, sau cu **Ministerul Agriculturii și Pădurilor din Franța, cu Ministerul economiei (GTZ) din Germania, cu Consiliul Europei – CPLRE**, ș.a., cu care s-a cooperat și cu sprijinul financiar profesional și moral primit și utilizat cu entuziasm de primii specialiști ai economiei ruralului montan s-au pus în practică proiecte de dezvoltare montană, cu vocație de **stații-pilot**, unele înmagazinând **valori de multiplicare**.

Și teoretic și practic s-a realizat un adevărat salt în construcția unui sistem apropiat celor din țările cu munți din Uniunea Europeană.

Multiplele schimbări politice care au avut loc în România **nu au fost favorabile muntelui**. Fiecare **nouă guvernare**, noii miniștrii sau secretari de stat ai agriculturii, fără competențe în problematica foarte specifică și complexă a muntelui, **au continuat să marginalizeze, mai ales agro-zootehnia montană**, nu au ținut cont de recomandările organizațiilor neguvernamentale și structurilor științifice – astfel că s-a ajuns la o adevărată **criză în economia agro-rurală montană, inclusiv instituțională** – efectele, grave, privind **reducerea radicală a efectivelor de taurine și ovine și a îngrășămintelor organice, degradarea pajiștilor naturale montane și mai ales exodul masiv al populației montane rurale cu abandonarea definitivă a activităților agricole**.

O măsură de mare iresponsabilitate o reprezintă desființarea de către ministrul agriculturii și dezvoltării rurale, în august 2010, a Agenției Naționale a Zonei Montane și a Centrului de Formare și Inovație pentru Dezvoltare în Carpați – CEFIDEC-Vatra Dornei, instituții eficiente, ce și-au câștigat un binecuvântat prestigiu național și internațional și care ar fi trebuit să asigure evoluția în zonele de munte ale României în anii următori, în linia evoluției ce se înregistrează la nivelul Uniunii Europene.

La cel de-al VII-lea Congres al Euromontana, din 15-17 septembrie 2010 (Lillehammer – Norvegia) cei peste **400 reprezentanți** prezenți au luat atitudine de solidarizare cu cerința de **corectare a acestei erori** de către noua conducere a ministerului agriculturii, prin refacerea Agenției Naționale a Zonei Montane și a Centrului de Formare și Inovație pentru Dezvoltare în Carpați – CEFIDEC-Vatra Dornei.

- Eroarea ce s-a produs prin desființarea celor două instituții create în România pentru specificul montan – reprezintă și o consecință a tergiversării începerii practicării de către Comisia Europeană a unei strategii montane și a **unor politici montane distincte diferențiate Vest-Est, în țările cu munți ale Uniunii Europei** – având în vedere și faptul că țările nou aderante din Balcani sunt țări cu vaste zone muntoase (solicitate insistent de Parlamentul European).

Într-o astfel de nouă structură montană în interiorul Uniunii Europene experiența românească din ultimii 20 de ani – dobândește valoare atât prin rezultatele pozitive cât și prin preîntâmpinarea unor efecte negative.

MUNȚII ÎN SECOLUL XXI. Reflecții și realități carpatice românești

La o creștere a nivelului mărilor cca. **600 milioane de oameni vor trebui să se refugieze din calea apelor – spre interiorul continentelor**. Dar unde? În orașele și așa supraaglomerate? În câmpiile supuse unei curse tot mai intense de chimizare – pentru producerea cerealelor și altor vegetale esențiale pentru hrănirea marilor mase de oameni? Cât timp soluțiile agricole industriale vor putea fi extinse fără a intra în impact direct cu mediul? După rapoartele existente se arată că în ultimii 7 din ultimii 8 ani producția de cereale nu a mai reușit să facă față consumului iar rezervele de cereale sunt pe punctul de a atinge minimul istoric.... În acest punct se face legătura cu un **NOU ROL AL MUNȚILOR**, inclusiv **al marelui masiv muntos carpatic** caracterizat geoclimatic prin **capacitatea de a furniza hrană și spațiu pentru habitat uman**.

Dar lucrurile se leagă, intrinsec, **cu evoluția demografică exponențială, cu 9 miliarde locuitori, cerți, la orizontul anilor 2050** – fapt care aduce **în prim plan și înaintea de orice, marea problemă a hranei umane**. Este actuală concentrarea asupra **energiilor regenerabile** iar munții sunt un izvor de astfel de energii: **apa** - cu utilizarea gravitației, **iarba, vântul, pădurile** - cu rolul lor multiplu dar și **energiile umană și animală** care sunt și acestea regenerabile.

Ca spații noi de habitat uman, munții sunt o „rezervă”, dar trebuie bine înțeles faptul că populațiile urbane sau cele rurale din câmpie nu sunt apte sau au o slabă capacitate să practice o agricultură specifică montană bazată pe creșterea animalelor în sistem extensiv – la nivelul pe care îl pot face populațiile montane autohtone, care au o cantitate de hemoglobină din sânge, mai mare din cauza rarefierii oxigenului odată cu altitudinea, o condiție pentru rezistența la efort prelungit – ca și capacitatea de a rezista psihic la stările de izolare iminente tipului de viață în munte și desigur un anumit antrenament și o anumită dezvoltare a grupelor musculare, ș.a.

Între altele, la populațiile montane autohtone se regăsesc cunoștințe și practici tradiționale de mare valoare, din categoria denumită astăzi „bune practici” – prin care se asigură o atitudine echilibrată față de mediu și condiția de durabilitate.

Rezultă că prioritatea se cere acordată păstrării populațiilor montane autohtone și conservării bunelor tradiții, cu o atentă selectare a introducerii elementelor de modernizare și a unor cuceriri noi ale științei și acceptând o anumită lentoare (conservativă și protectivă) a pătrunderii acestora în practică, ca factor de ameliorare a tradițiilor seculare, un rol determinant revenind aici unei școli adaptate și pragmatizate și specialiștilor – formatori.

- Pădurile își mențin rolul lor ecologic, economic, ca absorbant de carbon (rol ce îl au și pajiștile) și ca furnizor de bani – dar aceste beneficii nu trebuie să se exagereze până la afectarea **celeilalte mari economii montane** – producătoare de hrană – **agro-zootehnia**, în soluții tehnice reciclabile anual și durabil, cu cele mai rezonabile și suportabile investiții.

Dezechilibrul ce s-a creat între pădure și agricultura montană în ultimii 20 de ani, în Carpații României – **va trebui refăcut**, printr-un complex de măsuri, între care și un anumit tip de toleranță, suportabilă în mod conștient și acceptată de către ambele sectoare.

În concluzie zonele de munte unde mai există capacitatea naturală de producere durabilă a hranei umane se cer conservate cu mare grijă, guvernele având responsabilitatea luării unui complex de măsuri de evitare/combatere a exodului tinerelor generații și abandonării practicării agriculturii montane. Practica europeană (ex. Franța, ș.a.) ne arată cu claritate că populațiile rurale care au abandonat agricultura/zootehnia montană nu mai pot fi readuse înapoi la creșterea animalelor, astfel că singurele măsuri eficiente sunt cele care previn fenomenul.

Capacitatea de suportabilitate zootehnică a spațiului montan carpatic din România o putem aprecia după efectivele de bovine și ovine existente în anul 1990 – când munții furnizau produse agroalimentare și adiacente – care asigurau în cea mai mare parte hrana pentru cca. 4 milioane de

locuitori, inclusiv din cele 84 mici orașe montane cu importante disponibilități pentru orașele din extramontan sau chiar pentru export (animale, brânzeturi, fructe și fructe de pădure, miere, precum și plante medicinale, ș.a.).

Fiecare metru de pământ montan, care poate produce hrană va trebui gestionat astfel ca să producă hrană în mod **durabil** – o nouă „civilizație a ierbiilor” fiind așteptată să se construiască, cu folosirea vastei și buneii experiențe tradiționale – acolo unde aceasta nu a dispărut încă. **Vegetația erbacee este ea însăși o absorbantă de CO₂, astfel că rolul munților verzi, cu păduri și pajiști – perene – să devină o constantă echilibrată atât pentru atenuarea încălzirii globale și schimbărilor climatice cât și pentru combaterea foametei pe planetă.**

Mai grav, cu efectele cele mai nocive, s-a demonstrat a fi **sistemul MONOPOLIST instalat în zonele de munte** prin practicarea unui liberalism excesiv din partea noilor patroni ai industriilor laptelui și cărnii, care prin mari marje de profit și **prețuri absolut derizorii pentru materiile prime principale – laptele și carnea** – au derentabilizat profund creșterea animalelor, **ocupație existențială, vitală**, a unei populații numeroase lipsită de alternative economice pentru care singura resursă regenerabilă era reprezentată de **iarba, multiflorală, de calitate furajeră bună** a pășunilor și fânețelor montane, o creație a unei colaborări economice, **milenare**, dintre oamenii munților și natura montană.

Efectul a fost de „**tsunami economic**”, generând **abandon agro-zootehnic, exodul masiv al tineretului rural montan** – procese profunde de **degradare a excelentelor pajiști montane** cu o floră furajeră selectată și menținută – prin îngrășăminte organice și o muncă titanică a multor generații de crescători de animale – **o mare bogăție nu doar a României ci și a Uniunii Europene și a umanității.**

Acest sistem de capitalism monopolist care s-a instalat cu autoritate și prin multiple metode neortodoxe, **a împiedicat sistematic și continuă să împiedice orice inițiativă care ar fi putut conduce la construirea unui sistem asociativ-cooperatist de tip occidental**, ca în Franța, Italia, Elveția, Norvegia, Suedia, Marea Britanie, ș.a. – sistem în care astăzi în Europa sunt integrați peste **13 milioane de producători agricoli** și prin care s-ar putea ajunge la **singura alternativă viabilă pentru crearea factorului concurențial loial, care să asigure o funcție esențială a unei democrații europene** – chiar dacă procesul în sine ar necesita 20-30 de ani de efort susținut.

De fapt, soluția organizațiilor profesionale ale agricultorilor de munte și a asociațiilor cooperatiste, cu microindustrializarea produselor agroalimentare montane în sistem economic cooperatist – opozabil celui capitalist excesiv, în condițiile realității existenței unor exploatații montane de dimensiuni mici, mai rar mijlocii și foarte rar mai mari – se pare a reprezenta **alternativa unică care mai poate salva, cel puțin parțial, economia agro-rurală montană de la o disoluție irecuperabilă.**

Aceasta însoțit de un **complex de măsuri atractive și garantate**, care **nu mai pot fi de nivel paliativ** (lipsit de credibilitate în fața unui tineret pentru care alternativele mai bune au devenit numeroase) și de un **vast proces educațional, adaptat specificității și realităților satelor de munte.**

În orice concept – cât de cât gândit economic – devine **de preferat un agricultor montan, chiar cu timp parțial decât încă un șomer urban** expus unei vieți neproductive și degradării sale psiho-sociale.

O schimbare radicală și urgentă de atitudine în acest mare segment economico-social reprezentat de zonele montane ale României se impune ca necesitate obiectivă, prioritară și urgentă vizând o stare de normalitate, de echilibru economico-social stabil și durabil. Pandemia COVID, nevoia intensă de a se preveni/atenua efectele crizei economice, a crizei

alimentare în special și de sănătate, aduce zonele montane într-o poziție de mare interes, ca oportunitate de salvagardare.

**CERCETĂRI EFECTUATE ÎN CADRUL CE-MONT/INCE (rezumat)
O ANALIZĂ – ACTUALIZATĂ – A ZONEI MONTANE DIN ROMÂNIA**

**ACTIVITĂȚI ÎN CADRUL CENTRULUI DE ECONOMIE MONTANĂ
”CE-MONT”**

Entitate de cercetări științifice **NOU CREATĂ** de Academia Română în cadrul Institutului Național de Cercetări Economice ”Costin C. Kirițescu”/INCE/AR

- Proiect POSCCE (fonduri structurale) – câștigat prin competiție (6,8 mil. euro/17% guvernul României).

Etapa I: Construirea și dotarea tehnico-administrativă a noului sediu al CE-MONT în municipiul montan – Vatra Dornei, jud. Suceava. **Finalizare, în termen și inaugurarea oficială la 5 Decembrie, 2015.**

- SINTEZĂ –

**ACTIVITĂȚI ȘTIINȚIFICE, PUBLICISTICE și pentru VIZIBILITATE NAȚIONALĂ și
INTERNAȚIONALĂ (2016-2019)**

- Lucrări științifice/Articole ISI/Thomson = 33. ● Articole științifice BDI = 40. ● Cărți publicate = 7+3 capitole. ● Rapoarte de mare interes național = 5.

- Acorduri de cooperare naționale = 14 (12 universități, 2 institute de cercetare-dezvoltare–Agenția Națională a Zonei Montane/Guv./MADR, Forumul Montan din România/membru Parteneriatul Montan Internațional (ONU) și ”Euromontana”.

- Protocoale internaționale de colaborare: Eastern Norway Research Institute, Inițiativa de cercetare montană-europeană, NEMOR.

- Realizarea unei reviste a CE-MONT, ”Revista de Montanologie/Journal of Montanology”, vol. I-XII (l. română+engleză). ● Lucrări științifice publicate = ~150. ● Citări ale cercetătorilor (2018-2019) = 184. ● Conferințe științifice naționale (Vatra Dornei și București/INCE, AR, ASAS), CE-MONT/INCE = **organizator** și co-organizator = 20.

- Conferințe internaționale (V. Dornei) = 4. ● Participarea cercetătorilor la conferințe (2018-2019) = 12. ● Proiecte naționale CE-MONT/INCE = 12. ● Proiecte câștigate prin competiție

(CE-MONT 2019) = 4. • Vizitatori din străinătate = 14 (Banca Mondială, Euromontana, Convenția Carpatică, Universitate – Olanda, Institut de Cercetări Norvegia, Asociația Țăranilor de Munte – Elveția). • Premii naționale (cărți) = 3. • Caravane științifice ale CE-MONT (cooperare cu ANZM și FMR) = 14.

REALIZĂRI de EXCELENȚĂ

1. ”Strategie de dezvoltare montană durabilă” (MDRAP/2017).
2. Contribuții **majore** la elaborarea proiectului de ”**Lege a Muntelui**” nr. 197/2018.
3. Contribuții la elaborarea **Memorandum-ului ”Orientări strategice naționale pentru dezvoltarea durabilă a Carpaților”** (2014-2020/Guvern).
4. **Contribuții pentru elaborarea HG-urilor privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale a Zonei Montane (MADR), crearea Comitetelor de Masivi și Consiliului Național al Muntelui și contribuție (parțială) pentru elaborarea a 5 legi subsecvente ”Legii Muntelui”, privind investiții în ruralul montan și activitate de ”lobby” pentru adaptarea sistemului educațional din ruralul montan la specificitatea economico-socială și de mediu – montane.**

• La data de 12 Decembrie, 2019 – **Adunarea Generală a Academiei Române** a aprobat transformarea CE-MONT (fără personalitate juridică) în entitate științifică ”**cu personalitate juridică**”, în curs de organizare, în 2020.

• Din cadrul CE-MONT/INCE au fost solicitați cercetători în poziții de ”**Consilieri ai miniștrilor**” (2/MADR – 2014-16) și la Guvern SCG (1).

• CE-MONT a **colaborat frecvent cu autorități de stat și organizații neguvernamentale** naționale și locale (MADR, MDRAP, MMAP, MEN, ANZM, Prefecturi și Consilii județene, universități, primării, GAL-uri, școli și ONG-uri) din zona montană.

”**POSSIBILITĂȚI DE SPORIRE A VENITURILOR FERMELEOR FAMILIALE MICI ȘI MIJLOCII PRIN VALORIFICAREA ÎNALTĂ A ”PRODUSELOR MONTANE”, ÎN SISTEM ASOCIATIV-COOPERATIST ȘI PRIVAT. EXEMPLE DE „BUNE PRACTICI,, ȘI REZULTATE OPTIMISTE ÎN MUNȚII ROMÂNIEI ÎN ANUL 2019.**

• **O VIZIUNE DE PERSPECTIVĂ”²**

• **Unele REZULTATE de CERCETARE ale CE-MONT – cu valoare de multiplicare;**

Cercetarea s-a desfășurat în perioada 2016-2019 în zona montană din Nordul Carpaților României, în județele Bistrița-Năsăud și Suceava și s-a axat pe crearea, selectarea, asistarea și încurajarea unor forme de organizare ale producătorilor agricoli montani pentru realizarea și valorificarea unor ”**produse montane**” autentice și obținerea unor beneficii satisfăcătoare, în măsură să asigure condiția de ameliorare a veniturilor familiale ale fermierilor montani, și conservarea biodiversității valoroase a pajiștilor montane. Au avut loc multiple discuții cu fermieri, antreprenori, specialiști ai Agenției Naționale a Zonei Montane/MADR, oficialități locale, cu acordarea de consultanță, la solicitare.

METODOLOGIA de LUCRU

S-a bazat pe studierea unor rezultate de cercetare în zona montană și multiple contacte directe cu producători agricoli, antreprenori, specialiști, practicieni și cercetători, oficialități locale.

² Prof.univ.dr., CS 1, Radu Rey și colab. – Centrul de Economie Montană/Institutul Național de Cercetări Economice ”Costin C. Kirițescu”/Academia Română

Observarea și selectarea unor inițiative, analize și eforturi de îndrumare și încurajare, în forme diferite ale activităților specifice.

• S-au selectat **4 categorii de situații de ”bune practici”** de succes, cu valoare de multiplicare:

I. O primă **cooperativă agricolă montană (Sângiorz-Băi)**, axată pe valorificarea ”produsului montan”, prin aplicarea Regulamentului nr. 665/2014 al CE și Hotărârea Guvernului României nr. 506/2016 (implicarea CE-MONT, intensă, pentru orientarea și încurajarea trecerii la activitatea de organizare (statut, conferințe cu fermierii, încurajare, participare la expoziții de promovare a ”produselor montane”, colaborări cu ANZM și Filiala FMR Bistrița-Năsăud, ș.a.).

II. **O asociație/grup de fermieri montani, mijlocii și un antreprenor cu activitate și agroturistică, de succes.**

III. **Un întreprinzător individual (II), cu mică industrie axată pe brânzeturi superioare ”produs montan”, în colaborare cu un grup de mici fermieri.**

IV. **Ferme montane familiale (IF):**

1. **Un fermier cu fermă mijlocie și atelier autorizat pentru prelucrarea laptelui și activitate agroturistică.**

2. **Un fermier mic, în condiții izolate, axat pe un sortiment de brânză superioară.**

3. **Fermă montană familială, specializată pe bovine de carne, cu punct de sacrificare și carmangerie.**

Descrierea soluțiilor ”de succes” bazate pe valorificarea ”produselor montane”:

I. **Cooperativa agricolă montană – Sângiorz-Băi, jud. Bistrița-Năsăud.**

Faza pregătitoare:

A inclus depășirea rezistenței intense a agricultorilor montani față de ideea de cooperativă (reminescență din perioada regimului comunist). Din anul 2016, prin colaborarea între Centrul de Economie Montană, CE-MONT (Academia Română/INCE), Forumul Montan din România și Filiala FMR Bistrița-Năsăud, SC Sylvania Internațional – Lunca Ilvei, (societatea civilă) și Agenția Națională a Zonei Montane/Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale. Au fost organizate mai multe întâlniri de informare și încurajare, unde elementul principal l-a reprezentat clarificarea faptului că ideea de cooperativă vizează valorificarea ”produselor montane” și aprovizionarea, fără amestec în proprietatea privată. **Pasul al doilea** s-a constituit selectarea atentă a unor **lideri** care au manifestat **curajul de a-și asuma responsabilitățile implicite**. După această pregătire prealabilă (strict necesară), din **primii pași** s-au înscris în cooperativă **380 de mici fermieri**, cu un total de **940 vaci**, în proprietate, inclusiv **132 vaci** ce aparțin cooperativei. Participarea cu ”lapte marfă” este variabilă, în funcție de potențialul fermei. În 2008, cooperativa a creat **o mică industrie** pentru transformarea laptelui în **8 sortimente de produse finite**: cașcaval, caș, telemea, urdă, unt, brânză frământată, smântână, iar zerul rezultat se folosește în hrana porcinelor. **Valorificarea** acestor ”produse montane” se realizează **direct** de către cooperativă, fără intermediari, în sistemul ”**lanțului scurt**”, prin magazin propriu în orașelul Sângiorz-Băi și participarea la târguri.

În aceste condiții, **prețul laptelui ”materie primă” a crescut treptat de la 0,80 lei/l, la 1,30 lei/l. în 2018, iar în 2019 (oct.), la 1,50 lei/l, cu obiectivul ca în 2020 să se ajungă la 2 lei/l.,** o parte a beneficiului urmând a se **reinvesti** pentru dezvoltarea cooperativei.

- Pentru perioada **de vară**, animalele sunt deplasate pentru păscut la cca. 1500 m. alt., la **stâna tradițională** de pe muntele Putredu/Munții Rodnei (20 mai – 14 septembrie).

Prin sprijin local și eforturi proprii, s-a reușit și **amenajarea agro-turistică a stânei** cu rol **educațional** pentru elevi, ca **”stâna pedagogică”** (capacitate de cazare, 30-40 tineri).

- Produsele lactate obținute în condiții montane garantate, au îndeplinit condiția pentru **înscirerea în „Registrul Produselor Montane”**, gestionat de Agenția Națională a Zonei Montane, direcție generală în cadrul Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale. Cooperativa a fost invitată să participe la expozițiile agro-alimentare, de la Cluj și București și la târgul de produse alimentare organizat la MADR (cu succe excepțional)

- **Concluzii:** Organizarea fermierilor mici și mijlocii în soluția **cooperativei agricole montane axate și organizate pentru valorificarea ”produsului montan”** dobândește o semnificație deosebită prin faptul că **generează creșterea veniturilor unei mase largi de fermieri mici.**

Experiența optimistă a acestei cooperative agricole montane **”pilot”** îi conferă **valoare de multiplicare** în alte zone montane, în condiții asemănătoare (alte încercări de organizare a mai multor cooperative mici în aceleași localități, nu au evoluat favorabil).

II. O asociație/grup de fermieri montani mijlocii și un antreprenor cu inițiativă în procesarea cărnii și în agroturism montan, de succes.

S-a inițiat **asocierea a 30 fermieri montani, mijlocii și un întreprinzător privat** din comuna Fundu Moldovei, județul Suceava, care deține un mic abator, 3 magazine proprii în 3 orașe și o excelentă pensiune agroturistică, cu denumirea oficială **”Asociația micilor producători de produse tradiționale țărănești din Bucovina”**.

Fermierii dețin, în medie, **câte 10 vaci cu lapte**, în total **cca. 300 vaci**, dar și un mic **atelier, autorizat**, de transformare a laptelui, **în fermă**, în produse lactate, tradiționale, **finite** (cașcaval, caș, urdă, telemea, smântână, unt; zerul rezultat se valorifică în hrana porcinelor).

Antreprenorul **preia săptămânal**, la zi fixă, întreaga producție de brânzeturi realizată de cei **30 fermieri** și asigură **aprovizionarea magazinelor** din orașele Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc și București. Toți fermierii acordă o mare atenție **calității** brânzeturilor, care sunt **”produse montane” autentice**, obținute prin hrănirea animalelor cu iarbă și fân de munte, în absența chimizării. Antreprenorul participă și la târguri și expoziții naționale și internaționale, inclusiv cu produse din carne **”de munte”**.

Rezultatele, obținute timp de **3 ani, consecutivi:** fermierii obțin constant **cca. 3-3,5 lei/litru lapte (față de 0,80 lei/l până la organizare**, cererea depășind oferta; **antreprenorul realizează profit**, iar **consumatorii, avizați, sunt în continuă creștere**. În acest mod, **toți ”actorii” – fermierii, antreprenorul și consumatorii – se declară ”mulțumiți” și interesați ca acest sistem să evolueze.**

Concluzii: segmentul de **producție** (fermierii asociați), trebuie să obțină **”produse montane” finite, vandabile**, cu respectarea riguroasă a **calității și regulilor sanitar-veterinare de igienă alimentară;**

- Segmentul **”de distribuție”** preia toate sarcinile și riscurile comercializării **”produselor montane”** furnizate de fermieri;

- Cele două segmente **conlucrează** în condiții de respectare riguroasă a regulilor;

- Este o soluție optimă separarea celor două segmente: ”de producție” și ”de valorificare”, cu respectarea strictă a unor prevederi statutare și contractuale privind prețurile ”produselor montane” la nivel de fermieri și preluarea sarcinilor de distribuire de către antreprenor, în avantajul constant al ambelor părți și al consumatorilor urbani.

III. Întreprinzător individual: mică industrie familială, profilată pe brânzeturi superioare: Cristi Țăranu – com. Șarul Dornei (în ”bazinul Dornelor”, jud. Suceava/Bucovina).

Istoric: după cca. 10 ani de la realizarea unei ferme moderne cu 30 vaci pentru lapte, complet dotată (grajd cu igienă și confort pentru animale, muls mecanic, dotări complete cu mecanizare pentru tehnologia colectării și utilizării îngrășămintelor organice și obținerea unui fân de calitate, anexe diverse, în condițiile unei oferte de preț/l. lapte **descurajante**, de cca. 0,80 lei, fără alternative (monopol local), în 2019 – ferma nu mai găsește să angajeze doi lucrători, necesari pentru exploatarea bovinelor. Rezultă **falimentarea unei ferme considerată ca ”etalon” pentru bazinul Dornelor și vinderea vacilor**, ș.a.

Ideea inovativă care a salvat situația economică a familiei Țăranu a fost o investiție într-un **atelier de transformare a laptelui în brânzeturi superioare**. Inițial, în brânză **Emmenthal**, cu brânzar cunoscător angajat, ”Țara Dornelor” fiind unicul loc din România unde s-a produs brânză emmenthal timp **de peste 100 de ani, economie abandonată după 2000**. Familia, formată din fermier, soție și fiu (cu studii în Danemarca), **încearcă și reușește** să producă și brânzeturile superioare, celebre, de tip **Raclette și Gruer**.

O producție ”de nișă” pentru **consumatori ”de nișă”** cu prețuri care **asigură rentabilitatea** investiției. Cantitatea zilnică de lapte, materie primă, este în medie de **500 l**, provenită de la **un grup de cca. 20 mici fermieri** – din apropiere, pe bază de afinitate între vecini.

Motivarea fermierilor a intervenit prin ”saltul” **de la 0,80 lei/l. lapte la 1,50 lei/l.**, preț de început, încurajator, cu **tendința de creștere spre 2 lei/L. lapte** odată cu asigurarea unei nișe de piață cu consumatori constant interesați.

Rezultatele din 2019 sunt **încurajatoare, atât pentru întreprinzător cât și pentru fermierii** furnizori de lapte, întrucât cererea a depășit oferta. Brânzeturile enumerate sunt ”produse montane”, garantate.

IV. Fermă familială, profil: vaci cu lapte

Fermier David Gliga, comuna Fundul Moldovei: **40 vaci cu lapte**, grajd modern, mecanizare, mic atelier pentru transformarea laptelui în brânzeturi și alte produse tradiționale, autorizate sanitar-veterinar (cașcaval, caș, telemea, brânză topită, urdă, smântână, unt – ”produse montane”, garantate).

Forță de muncă: fermierul și soția (4 copii) și **2-3 angajați** (un brânzar și 1-2 ajutoare pentru animale și lucrările specifice).

Valorificarea: la poarta fermei și comenzi on-line. Clientela asigurată de faptul că orașul Câmpulung Moldovenesc (județul Suceava/Bucovina), se află doar la 5 km. distanță.

Pentru perioadele de supraproducție de lapte, fermierul cooperează cu ”Asociația micilor producători de produse țărănești din Bucovina”, din vecinătate. Prețul/l. lapte marfă, prin transformare și vânzare directă în sistem ”lanț scurt”, este acoperitor față de cheltuieli și aduce profit. Ferma s-a dezvoltat și prin amenajările necesare pentru agro-turism (12 locuri de cazare și mic restaurant, cu 50 locuri, pentru evenimente familiale), cu condiții excelente.

În aceste condiții, continuitatea (sustenabilitatea) fermei este asigurată, familia cât și consumatorii, fideli, declarându-se foarte mulțumiți.

Pentru mediu: ferma asigură conservarea biodiversității valoroase, evitarea afectării apei freatică, nu generează poluare și menține o tradiție valoroasă, producătoare de hrană proteică, de calitate înaltă (platformă de bălegar, bazin colector pentru purin, mecanizare specifică pentru împășirea uniformă pe fâneață).

V. Fermier montan, Mihai Cornișag (fermă de familie), crescător de vaci pentru carne (noutate în România), cu **punct de sacrificare și carmangerie, în fermă**, autorizate sanitar-veterinar (com. Pojorâta, jud. Suceava).

Altitudine: cca. 1000 m.

Familia este formată din fermier și soție cu 3 copii (doi fii, ingineri agricoli și o fiică – economistă).

Deține >30 ha. fâneață+pășune, în pantă ~15% și 60 bovine pentru carne din rasa Charoleză (importată dintr-o zonă montană din Franța), care s-a acomodat satisfăcător în condițiile de climă rece și umedă și de furajare, din zonă. Punct de sacrificare, automatizat.

Fermierul și soția s-au specializat pentru carmangerie și realizează ”produse montane” tradiționale, foarte căutate. Ocazional realizează servicii, spre exemplu pentru prepararea unui porc pentru sărbătorile de Crăciun, la comandă.

Ferma deține grajd modern, cu igiena necesară și confort pentru animale și om, cu platformă pentru bălegar și bazin pentru colectarea purinului de grajd.

Îngrășămintele organice se folosesc integral, pe fâneață și pășune, fermierul deținând mecanizarea necesară. Nu se folosesc îngrășămintele chimice sau pesticide. Carnea și preparatele din carne corespund condițiilor pentru încadrarea în ”produse montane”, cu folosirea doar de ingrediente naturali, tradiționali și sare, fără conservanți, coloranți, ș.a.

Valorificarea se realizează ”la poarte fermei” și prin comenzi, cererea depășind cu mult oferta, întrucât interesul pentru o alimentație sănătoasă este în creștere evidentă.

Veniturile fermei sunt încurajatoare și cel puțin unul din tinerii familiei este decis să rămână la fermă alături de părinți și să-și dezvolte o **pensiune agro-turistică**, locația fermei beneficiind și de un peisaj de excepție.

VI. Mic fermier familial, montan – izolat:

Familia fermierului Țarcă Simion (soț+soție), care dețin o mică fermă proprie, tradițională, într-un cadru izolat, în Masivul montan Călimani, la peste 1000 m altitudine, cu **6 vaci pentru lapte** și tineret taurin și suprafață de fâneață și pășune satisfăcătoare nevoilor fermei (20 ha.). Cătunul ”Gura Haiti” este un grup de cca. 10 ferme mici, aflat în pericol avansat de depopulare, prin plecarea tinerilor și adulților în străinătate. La ferme (case, fânare, grajduri, fânețe, părăsite) au rămas bătrânii, care nu mai cresc animale la potențial – rămânând cu 1-2 vaci și animale mici.

Un factor de mare descurajare a fost prețul de numai 0,80 lei/l. lapte, oferit de industria laptelui apărută în zonă, după 1990, în condiții de ”monopol”.

Ferma Țarcă Simion a rămas aproape **singura din cătun care nu a cedat** și a căutat soluții pentru ieșirea din impas, în condițiile în care deține o casă proprie, nouă, bine organizată, casa bătrânească, există drum de acces auto rezonabil, electricitate, ș.a.

Ideea inovativă s-a regăsit în renunțarea de a mai preda laptele spre colectorul industrial și a realizat trecerea la transformarea laptelui la fermă într-un sortiment de brânză superioară, ”**Raclette**”, care se încadrează și în categoria ”produs montan”, obținut în condiții autorizate sanitar-veterinar. Se obține și o mică producție de smântână și unt, care se vinde ocazional, iar zerul se utilizează în hrana porcinelor.

Valorificarea avantajoasă a acestui sortiment de brânză superioară, sub formă rotundă, de 2,4 kg./bucată și cu o perioadă de maturare de cca. 100 zile, se realizează ”la poarta fermei” și prin comenzi, cererea depășind oferta.

Esențial este faptul că prin această soluție economică, **prețul unui litru de lapte**, a crescut de la **0,80 lei** (oferta industriei) la **4 lei**, fapt care a rentabilizat creșterea vacilor și a **încurajat familia să continue activitatea tradițională**, de crescător de vaci pentru lapte, fiind de așteptat **un efect multiplicator**. În aceeași comună, **Șaru Dornei**, în 2019 s-a înființat și **prima cooperativă agricolă montană ”CAȘCA-ȘAR”**, care deține cca. 200 membri, cu peste 1000 vaci, în proprietate, cu preț de lansare de 1,40-1,50 lei/l. lapte și perspectivă de creștere **după finalizarea investiției** într-o mică industrie pentru lapte, proiect aprobat – în curs de implementare. Fermierul se orientează și spre activitatea de agro-turism.

● **Realizări concrete – cu valoare de multiplicare (cu implicarea CE-MONT – 2017-2019)**

COOPERATIVA AGRICOLĂ-MONTANĂ (“PILOT”) SÂNGIORZ-BĂI (jud. BISTRIȚA-NĂSAUD) – AUGUST 2019

BRÂNZĂRIE – CRISTI ȚĂRANU, COM. ȘARU DORNEI (EMENTHAL – ȘVAİTER) (PRIVAT) – AUGUST 2019

BUCOVINA (SV): PENSIUNEA AGRO-TURISTICĂ IOAN BACIU, COM. FUNDU MOLDOVEI, 2019.

David Gliga – Ferma agroturistică (Fundu Moldovei)

Fermă de familie: Mihai Cornișag; punct de sacrificare + carmagerie (com. Pojorâta, SV)

Țarcă Simion
Fermă izolată, M-ții Călimani
Com. Șaru Dornei (SV)

Concluzii de etapă

În acest ansamblu de fenomene îngrijorătoare pentru societatea românească, dar și a UE, la inițiativele UE/CE privind ”produsul montan” și eforturile naționale, legislative și organizatorice, s-a adăugat și atitudinea constructivă, **optimistică**, a unor **fermieri și antreprenori** din zonele de munte, care **aduc răspunsuri concrete la întrebarea clasică, ”ce-i de făcut?”**, pentru a nu se pierde o activitate economică amplă, care produce hrană sănătoasă pentru mai multe milioane de oameni.

Producătorii în cauză (țărani, gospodarii, fermierii ”de munte” cu proprietăți mici și mijlocii, caracteristice Carpaților României), beneficiind de îndrumări competente, au fost încurajați să acționeze pentru a **învinge mentalități, a utiliza oportunități, valorificând active corporale și necorporale**, încadrându-se în exigențele tehnico-sanitare și comerciale, învățând ”din mers” și reușind să obțină ”produse montane” și să pătrundă spre ”nișe de piață”, **depășind reticențele existente față de formele asociative**. Segmentul ”cheie” unde se cer depuse eforturi este **cel al promovării ”produselor montane” și valorificării la prețuri acoperitoare pentru costuri și obținerea de beneficii atractive**, aspecte dependente de o **bună îndrumare și organizare**, de asigurarea condițiilor de calitate care să creeze un segment de consumatori ”de nișă” **dispuși să plătească un preț mai mare pentru produse cu înaltă valoarea calitativă, sănătoase**, urmând regulile comerciale: **volum semnificativ, continuitate** tot timpul anului, **garantarea calității și garanții sanitare**. Aceste condiții sunt impuse pentru acceptarea intrării în rețeaua marilor magazine.

DESPRE "STAREA MUNTELUI" – în 2019

În ultimii 29 de ani (1990-2019), în marea zonă montană Carpații României au apărut, simultan cu unele fenomene pozitive importante (infrastructuri, turism, subvenții, ș.a.) și fenomene de degradare semnificativă, cum sunt exploatarea dezzechilibrată a pădurilor, un fenomen general de descurajare a tinerilor producători agricoli, mai ales prin derentabilizarea creșterii animalelor, **cauzată în principal de prețurile derizorii practicate de "transformatorii" externi sau interni și de intermediari, pentru produsele cele mai semnificative, lapte și carne – materii prime (0,6 – 0,8 lei/l. lapte; 5-6 lei/kg carne de tineret bovin în viu, ș.a.)**.

● **Aderarea la Uniunea Europeană în 2007** a deschis posibilitățile tinerilor pentru o viață mai bună în străinătate și **primii care au ales această soluție** au fost cei ce trăiau în condițiile cele mai dificile: **agricultorii de munte, tineretul, o forță de muncă de calitate, sănătoasă și aptă fizico-psihic pentru schimbare, atrasă și de mirajul occidentului**.

● În agricultura României **coexistă două lumi diferite: "marea agricultură" din zonele de câmpie/deal**, bazată pe culturi, chimizare și sisteme agro-zootehnice **intensive**, în condiții de fertilitate înaltă a solurilor și **"mica agricultură montană"** bazată pe **"civilizația ierbii"** și sisteme **extensive de creștere și exploatare a animalelor rumegetoare**.

Muntele produce, din totalul pe țară: cca. 30% la lapte; 20% la carne; 25% la fructe, iar locuitorii satelor de munte au un rol semnificativ în îngrijirea peisagiilor, protejării mediului și perpetuarea unor extrem de valoroase tradiții culturale și "bune practici" agro-economice.

RISCURI MAJORE

Depopulare accentuată a satelor de munte, dezinteresul în creștere și abandonul agricol de către generațiile tinere cu riscult pierderii continuității unei activități economice tradiționale multisekulare.

● **Efectivele de bovine – în scădere de 40-60%**, mai ales în cazul **vacilor pentru lapte**; Efectivele de **ovine** (în fermele mici și mijlocii) – **scădere de 80-90% față de 1994**, cu accelerare după 2007 când MADR a stabilit subvenții pentru ovine **doar de la 50 capete în sus, eliminând susținerea fermelor mici** care tradițional dețineau **10-20 oi** și asigurau **cca. 40-50% din necesarul de îngrășăminte organice, nesubstituibile la munte, cu rol fundamental în menținerea structurii calitative a florei naturale a pajiștilor montane**³;

1. Populația actuală (fermieri activi)

Este **în majoritate îmbătrânită, cu slăbirea accentuată a capacității de muncă**, într-un mediul ostil unde **efortul fizic consituie o condiție de supraviețuire**. Statisticile pentru măsurarea unor indicatori economico-sociali în zona montană pe bază de "sondaje" – nu mai sunt suficient de relevante sau chiar lipsesc. **Anual dispar gospodării, cătune și chiar sate întregi**, prin lipsa unei generații de înlocuire, cu consecințe economice ce se manifestă insidios. Tendințele la tineretul montan sunt **"de plecare" și nu "de rămânere"** în sate și la continuarea activităților agro-zootehnice. **Care devine perspectiva economiei agricole montane în următorii 20-30 ani și ulterior?**

2. Mediul și biodiversitatea

Îngrășămintele organice, fără de care nu poate exista o agricultură eficientă și durabilă montană, prin scăderea efectivelor de animale, sunt **tot mai puține, lipsesc platformele**

³ Ex.: în bazinul Dornelor (12 UAT-uri), **celebru pentru producția de lapte și brânzeturi superioare (emmenthal)**, în 1994 mai existau cca. 31.000 bovine și cca. 30.000 ovine.

În 2011, mai existau cca. 15.000 bovine și doar 6.700 ovine, iar procesul de scădere a efectivelor a continuat.

În 2016 producția de brânză superioară emmenthal (șvaițer) este **desfînțată**, prin influența nefastă a unei industrii alimentare nou apărută, de tip multinațional și "sprijinul" unor factori locali, inconștienți.

de bălegar și bazinele colectoare de purin la grajduri și astfel, o mare resursă de azot organic, se pierde, poluând și apele freatice și astfel se menține o stare de igienă precară, care afectează sănătatea animalelor și fermierilor și implicit producțiile de lapte și carne. Fânurile adunate în clăi/stoguri, tradiționale, sunt expuse mucegăirii, cu riscul apariției aflatoxinelor în lapte. Fânarele pe fânețe ca soluție bună există numai în câteva județe (Neamț, Suceava, Maramureș, rareori în alte județe);

• **Absența/reducerea îngrășămintelor organice generează un fenomen specific muntelui, de cea mai mare gravitate: ”resălbăticirea” valorii nr. 1 a pajiștilor montane – poliflora naturală, cu o structură furajeră valoroasă (biodiversitate de înaltă valoare socială) – creație multiseculară a omului de munte, în cooperare cu natura – grație îngrășămintelor organice de la animalele rumegetoare (ovine, caprine, bovine), cu eforturi considerabile, în peste 1.000 de ani de păstorit – fără întreruperi anuale;**

• Este demonstrat științific faptul că în decurs de numai 7-8 ani de lipsă de continuitate în administrarea îngrășămintelor organice – dispar, natural, plantele valoroase (ex.: trifoiul alb și roșu, ghizdeul, ș.a.) și pajiștile sunt invadate, de specii fără valoare economică, sau de foarte slabă calitate (mușchiul de pădure, nardetele, spini, buruieni).

• Este un fenomen riscant, care se produce în creștere anuală, insidios, ce a fost ignorat cu inconștiență, atât de agricultorii montani (lipsiți de școlarizarea agricolă), cât și de sfera profesională centrală și locală și de cea politică în mare parte, care nu sesizează amploarea și ireversibilitatea fenomenului – din cauza aceleiași lipse de cunoaștere a specificității economiei agro-montane, o situație generală, moștenită și profund păgubitoare.

Este cel mai grav fenomen economic din ultimii 25 ani, deoarece în condițiile sec. XXI – devine ireversibil istoric. Experiența europeană și mondială a arătat clar că tineretul montan odată ce a părăsit agricultura montană, nu mai poate fi recuperat și nici înlocuit, decât foarte rar.

Rezultă riscul major pentru România de pierdere treptată, dar definitivă a unei mari economii agro-alimentare, care mai hrănește, încă, cca. 4 milioane de oameni, cu hrană proteică de calitate – pe baza energiilor regenerabile, aceasta în condițiile tot mai evidente ale crizei alimentare la nivel mondial (saltul de la 7,6 miliarde locuitori în 2017, la 9,5 miliarde în 2050...)

• În ”politica agricolă montană” sunt 4 factori fundamentali aflați în legătură directă și dependentă reciprocă:

1. Omul (agricultorul de munte, producătorul direct, ca factor esențial, de nînlocuit);
2. Animalele rumegetoare (bovine, ovine, caprine/ rase ”de tip montan”);
3. Îngrășămintele organice (bălegar, urină) – strict necesare;
4. Flora naturală polimorfă – furajeră (iarba – cu biodiversitate valoroasă);

Dacă România rămâne fără oameni în munți (producătorii agricoli activi, crescătorii de animale) – ceilalți 3 factori se prăbușesc. Consecința depopulării montane este periclitarea securității alimentare a unui mare segment de populație, element de natură strategică, ce vizează inclusiv securitatea națională, fiind totodată o mare pierdere pentru Uniunea Europeană și chiar pentru umanitate. Acumulări în cercetare și cunoaștere există, dar specialiștii economiei agricole montane sunt în număr foarte redus. Excepții pozitive există. Ferme și alte inițiative ”pilot” există, reprezentând rezultate ale eforturilor din ultimii 28 de ani.

• Un aspect de mare impact negativ se regăsește în starea generală de slabă sau chiar de lipsă de competență, pe problemele specifice economiei agro-zootehnice ”de tip montan”, la nivelul factorilor decizionali din MADR și la alte nivele centrale și locale. Sunt cunoscute și

limitele cunoștințelor agricultorilor montani, care **nu sunt școlarizați agricol**, bazate doar pe experiența tradițională care este valoroasă, dar care **nu mai este suficientă pentru cadrul competițional al secolului XXI**.

În perioada regimului trecut axat pe sistemul colectivizat din zonele de câmpie/deal, **sistemul de învățământ din zonele de munte nu a fost adaptat specificității și realităților vieții, de tip montan – privat. Cauza principală a fost de ordin politic, spre a nu se genera dezvoltarea agriculturii montane, respectiv a proprietății private.**

REALITĂȚI INCOMODE

Absolvenții universităților agricole din România au fost și sunt **în continuare**, după 1990, pregătiți profesional **pentru marea agricultură** bazată pe chimizare, mecanizare, sisteme industriale de creștere și exploatare a animalelor. Absolvenții ajung în funcții de conducere la nivel central sau în județe, dar **nu dețin cunoașterea tipului de agricultură montană**, bazat pe iarbă, îngrășăminte organice, în condiții de slabă fertilitate a solurilor și perioade scurte de vegetație, cu mari limite de mecanizare pe pante, ș.a.. **Alte reguli, alte randamente, alte venituri posibile la hectar, mult inferioare zonelor de câmpie/colinare. MADR conduce un gigant montan, cu slabe competențe, cu erori și în final cu marginalizarea agriculturii montane și uzura morală a foarte puținilor specialiști – care se străduiesc să evite starea de marginalizare a muntelui.**

La nivelul Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale, care este principalul responsabil și pentru agricultura montană, **s-a perpetuat în ultimii 27 de ani o concentrare a sprijinului mai ales pentru marile ferme din zonele de câmpie și colinare, reprezentând (cumulat) cca. 80% din agricultura României.**

În această situație, presiunea exercitată de agricultura din zonele de câmpie-deal este foarte mare la nivel de minister, în defavoarea micii agriculturi montane – prea puțin cunoscută și susținută după nevoi specifice, atât la factorii de decizie, cât și la funcționari din minister, inclusiv pentru zonele de câmpie/deal.

Riscul apare prin faptul că această proporție de cca. 80%-20% se va menține în permanentă în România, munții vor fi mereu o mare parte a țării și inevitabil, fără măsuri energice de protecție, se riscă menținerea stării de marginalizare a muntelui și crearea unui declin economico-social de mari proporții și în plus – irecuperabil.

Instabilitatea instituțională, cu fluctuațiile grave de personal din cadrul MADR, cu privire la zona montană a demonstrat, cu prisosință, că **se impune o nouă soluție instituțională și strategică, eficientă și stabilă, prin care să de vină posibilă conservarea valorilor și care să intervină reparativ și să asigure stabilitate și metode de protecție și creșterea economică.**

”Somnul rațiunii naște monștri”

CE-I DE FĂCUT?

• Pentru toți factorii politici și din administrația centrală și locală, trebuie să devină clar că pentru un viitor rezonabil, este vital ca munții țării să fie bine populați, cu agricultori/fermieri și animale, bine gospodăriți.

Întrucât **practica a demonstrat** că în munți eforturile de prevenire, de stabilitate și de progres se realizează **mult mai lent față de câmpie, necesită mai mult timp și metode adaptate, o Strategie de dezvoltare sustenabilă pentru zona montană, aplicată cu consecvență și cu rezultate, nu poate fi de termen foarte scurt, ci de termen mediu și îndelungat, multianuală, cu corectare periodică.**

Strategia se impune a fi urmată de un **PROGRAM multianual pentru dezvoltarea economico-socială a zonelor montane din România, aprobat prin lege (ex.: Legea Muntelui, nr. 197/2018) și finanțat prin hotărâri de Guvern aplicate cu consecvență.**

Experiența ultimilor 30 de ani a demonstrat că elaborarea și punerea în operă a unui **Program multianual coerent** pentru un teritoriu montan vast, marcat de specificitate accentuată, **implică existența în prealabil a unei decizii politice, ferme, bazată pe un acord pluripartinic care să permită o continuitate strategică neinfluențată de ciclurile politice, în acord totodată și cu orientările comunitare.**

Obiectivul "tintă" ce s-a detașat, pe termen mediu și îndelungat este reprezentat de "PRODUSUL MONTAN", care în România are la bază:

1. Hotărârea Guvernului României nr. 506/2016 privind stabilirea cadrului instituțional și a unor măsuri pentru punerea în aplicare a Regulamentului delegat (UE) nr. 665/2014 al Comisiei din 11 martie 2014 de completare a Regulamentului (UE) nr. 1.151/2012 (al Parlamentului European și al Consiliului) în ceea ce privește condițiile de utilizare a mențiunii de calitate facultative „produs montan”;

2. Ordinul Ministrului Agriculturii și Dezvolării Rurale (nr. 52/3.03.2017) privind procedura de verificare pentru acordarea mențiunii de calitate facultative "produs montan".

● **Rămân de rezolvat câteva aspecte esențiale**, de continuitate, care au făcut obiect de propuneridocumentate, vizând consolidarea **aspectelor organizatorice**, între care:

- crearea unui **Secretariat de Stat, cu caracter permanent, în cadrul MADR**, care să asigure **evitarea unui conflict de interese artificial și nefiresc între "marea agricultură" din zonele cu fertilitate înaltă (~80%) și "mica agricultură montană"**, reprezentând cca. 20% din producția agrozootehnică a României.

Acest echilibru se cere păstrat cu atenție și în permanență. Zona montană are nevoie de o **protecție constantă** și soluții **compensatorii** pentru producătorii direcți – **fermierii montani.**

● Complexitatea și **importanța economico-socială, de mediu și strategică** a zonei montane, **nu poate fi atribuită doar ministerului agriculturii**, care are un rol însemnat, **dar nu și exhaustiv.**

Cel puțin **9 ministere** activează, independent, în zona montană, **cu slabă sau chiar lipsă de cooperare, fără să existe creat un sistem capabil să asigure elaborarea și aplicarea unor strategii și a unor programe de dezvoltare coerente la nivelul principalilor masivi montani din România.** Coordonarea acțiunilor mai multor ministere, **nu este cu putință să se realizeze de la nivelul unui singur minister** (existând unele tendințe în acest sens). **Unica autoritate în măsură să poată face față este Guvernul, cu autoritatea Primului Ministru (conform H.G. 332/2019).**

● O soluție eficientă ar putea deveni crearea **la nivelul Secretariatului General al Guvernului a unui Compartiment tehnic, specializat pentru zona montană, ca instrument "de lucru" pentru Primul Ministru** (care conform Legii Muntelui, **prezidează Consiliul Național al Muntelui**). Există un precedent în acest sens, care a dat rezultate apreciabile până în 2016: **Memorandumul: "Orientări strategice naționale pentru dezvoltarea durabilă a Carpaților/2014-2020)".**

● Pentru economia agro-alimentară, montană, cu perspective sigure, **"produsele montane" devin o soluție de salvagardare** (conform Regulamentelor UE/CE și legislației naționale, în vigoare).

● Prin **analize și practică îndelungată a reieșit că gospodăriile (fermele) mici și mijlocii** caracteristice munților României, **nu pot și nu vor putea face față presiunii marilor industrii alimentare care impun prețuri nedrepte, descurajante, pentru laptele, carnea și alte materii prime montane valoroase, cu efectul abandonului agricol, tot mai accentuat.**

• Doar soluția cooperativelor agricole montane axate pe valorificarea ”produselor montane”, poate renaște o speranță pentru marea masă de agricultori montani printr-o motivare atractivă a celor care produc hrană de calitate, pentru societate. Forme asociative și inițiative private sunt de luat în considerare, dar acestea sunt, inevitabil, puține numeric.

Experiența perioadei 2013-2019, a demonstrat că existența mai multor cooperative cu același profil la nivelul unei localități, nu este viabilă, apărând fenomene de concurență neloială și discordie în comunitate.

Totuși, apariția primelor cooperative ”pilot” axate pe valorificarea ”produsului montan” la Sângiorz-Băi, jud. Bistrița-Năsăud și la Șarul Dornei, jud. Suceava, cu amplă implicare din partea Centrului de Economie Montană/INCE/Academia Română, Forumului Montan din România și a Agenției Naționale a Zonei Montane, demonstrează că ”se poate”.

Devine de luat în considerare înființarea unei singure cooperative la nivel de UAT, care să colecteze materiile prime, fie să le transforme și să le valorifice ca ”produse montane” (cu dificultățile previzibile la valorificare), fie ca într-o primă fază să negocieze prețurile cu actualii transformatori (oferind cantități mari), cel puțin până la consolidarea unor capacități proprii de transformare și valorificare.

Ca idei noi, INOVATOARE, se vizează o asociere a cooperativelor comunale în Asociații Intercooperatiste Agricole Montane (în ”bazinele” montane tradiționale), axate pe valorificarea ”produselor montane”, fără ingerințe în proprietatea fermierilor, cu deschidere largă spre export și cu prețuri avantajoase, care ar putea deveni chiar soluția relativ ideală pentru ieșirea din impas, cu perspective de sustenabilitate. La acest nivel, intercooperatist, s-ar justifica o politică de investiții (o singură dată) care să permită valorificare la prețuri superioare prin export sau în țară și să creeze o sursă certă de ameliorare a veniturilor familiilor de producători și de capitalizare a fermelor montane mijlocii și mai mici, combătând sărăcia, limitând după o perioadă de investiții, necesară, eforturi compensatorii prea împovărătoare, din partea statului. Un astfel de sistem se încadrează în regulile de comerț obligatorii, care solicită volum, continuitate tot timpul anului, garanții de calitate și sanitare și ar putea genera efectul rentabilizării și garanțiilor de stabilitate pentru o nouă generație de agricultori montani, un răspuns la nevoia de sustenabilitate.

• O completare a Legii cooperativelor agricole cu includerea ”cooperativelor agricole montane axate pe valorificarea ”produselor montane”, prin care să se acorde ”ajutoare de pornire”, facilități fiscale speciale, gradualizate după condițiile naturale (altitudine, izolare, ș.a..) și ”prime de calitate”, cu rol compensatoriu pentru condițiile foarte grele de muncă din zootehnia montană, cu producții posibile mult mai mici față de zonele cu pământuri de înaltă fertilitate.

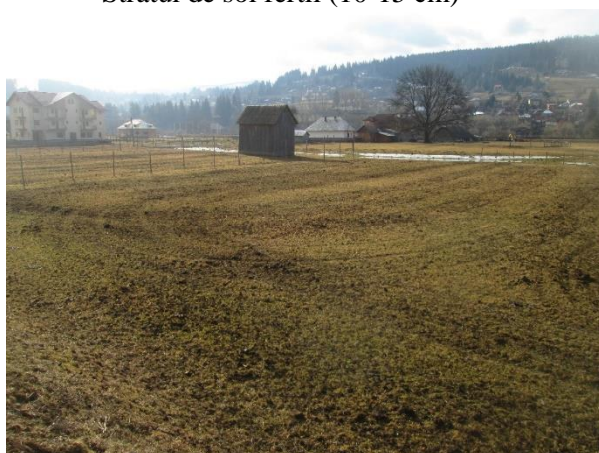
Un astfel de mecanism bine pus la punct ar putea reporni ”motoarele” economiei agroalimentare montane, în condițiile economiei de piață, bazate pe concurența loială și nu pe practici de ”management” care iau forme ”sălbatic”, distructive, în cazul muntelui, generând pierderea irecuperabilă a unei mari și valoroase economii care poate produce hrană de calitate pe cel mai slab productiv pământ al țării, pentru câteva milioane de oameni.

Stratul de sol fertil (10-15 cm)

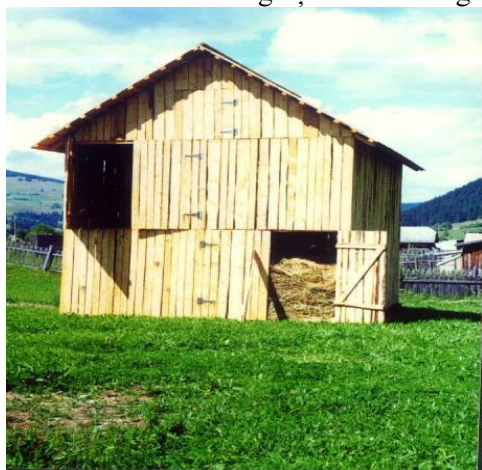
Îngrășămintele organice – greșit gestionate (90%)

Folosirea corectă a îngrășământului organic (bălegar)

Valoroasa polifloră naturală montană

Soluție pentru asigurarea calității fânurilor
(FÂNAR)

Rase de bovine – adaptate zonei montane
(ex. Pinzgau) – Vatra Dornei

**UN "SCENARIU" PENTRU ORGANIZAREA UNEI MICROZONE MONTANE –
"PILOT" pentru VALORIFICAREA "PRODUSELOR MONTANE", în SISTEM
ASOCIATIV-COOPERATIST
- PRINCIPII –**

Faza pregătitoare include: - Voința de a aborda un "proiect-pilot" de dezvoltare montană sustenabilă, la nivel central și local.

- **Existența unui concept** axat pe cunoaștere și experiență și stabilirea obiectivelor principale.

- **Finanțarea realizării unui studiu complex** la nivelul microregiunii montane avută în vedere (Studii de marketing, de impact, tehnico – economic și social).

- Existența suportului legislativ și a unor mecanisme de sprijin, la nivel central, județean și local (Guvern/MADR, Administrația județeană și locală).

- Evaluarea, prin studii, a costurilor și mijloacelor materiale și umane care pot garanta cel puțin o dezvoltare moderată.

- În bugetul proiectului este necesar să se prevadă o ”marjă de siguranță” – pentru aspecte imprevizibile care vor necesita corective pe parcurs.

- Constituirea unei **echipe de management a proiectului** – care să includă **experții necesari, pe domenii**.

Proiectul ”pilot” include în sine și **elementul experimental, de cercetare**, care va scoate în evidență aspecte noi, **care nu au putut fi prevăzute în faza de proiectare și care cer corecții adaptate** pe parcurs și fără să afecteze fondul proiectului.

Rezultatele ce se vor obține vor putea fi **multiplicate în alte microregiuni montane** similare, urmând metodologia utilizată cu succes în cadrul experimental, **cu evitarea repetării unor erori**.

● Echipa de management a proiectului va crea **contacte și schimburi de experiență** cu zone similare din țări avansate din UE, cu ”actorii” implicați direct în proiect.

● Rezultatul **studiului de marketing** va evidenția **direcția de înaintare**, privind:

- **Tipul de ”produse montane”**, cu șanse reale pe piață (ex. brânzeturi tari, sortimente carnat, produse vegetale) pe piețele externă și internă (politici diferite) și **cele mai bune prețuri**;

- Elementele **de know-how tehnic**, fiabile, asimilabile (existente în UE);

- **Specializarea** (specializările) cu **perspectivă durabilă** necesare pentru microzona (bazinul) montană în cauză (pregătirea forței de muncă, calificată, în timpul realizării investițiilor);

- **Dimensionarea rațională a investițiilor**, corelat cu **resursele locale reproductibile**, legate de asigurarea **durabilă a hranei animalelor** rumegetoare și **limitele unei dezvoltări sustenabile**.

● Faza pregătitoare include **crearea cooperativelor agricole** în două variante de avut în vedere:

Variana A.: cooperativele de **gradul I** (o singură cooperativă/UAT), cu profil (**incipient**), de colectare și **valorificare** a materiilor prime ”**produse montane**” (prin posibilități proprii, limitate), fie prin actualii ”transformatori” industriali, cu posibilitatea negocierii unor **prețuri mai bune** (ex. pentru lapte și animale vii, cu ofertă în **cantități mai mari**); **fie** prin căutarea și **găsirea** unor ”**nișe**” de piață, cu **prețuri superioare** celor oferite de industrie, **tendința rămânând o trecere spre cooperativa de gradul II**, cu capacitate **proprie de transformare** a materiilor prime și de **valorificare**, cu **valoare adăugată**. Și în acest caz esențialul se află în asigurarea unei ”**nișe de piață**”, **constantă**. Există și **varianta înființării ”din start” a unor cooperative de gr. II**.

● Sunt de avut în vedere **regulile generale** ale unui concept benefic și sustenabil, cu succes de piață:

- **volum** de marfă, semnificativ (suficient de interesant pentru sistemul comercial);

- marfă **tot timpul** anului;

- **calitatea garantată** și dorită de consumatori;

- **garanții sanitare**.

Plecând de la aceste raționamente apare **necesitatea asocierii cooperativelor agricole comunale de gr. II (sau I), la nivel de microregiune montană (bazine montane) – într-o "Asociație Intercooperatistă Agricolă Montană" profilată pe valorificarea superioară a "produselor montane"**, cu brand local, în măsură să-și poată face loc pe piața externă și pe piața internă.

Abia atingerea acestui obiectiv ar putea constitui soluția completă pentru o dezvoltare rurală montană sustenabilă, prin care fermierii vor putea obține prețuri corecte pentru materiile prime "produse montane", care ar răspunde nevoilor reale ale fermierilor montani, mici și mijlocii prin excelență, pentru creșterea veniturilor familiale, pe bază de resurse regenerabile și sporirea capitalizării fermelor și a capacității investiționale.

- **Investițiile (ipotetice) necesare:**

Prima categorie de investiții: pentru cooperativele agricole montane de gradul I sau II (o singură cooperativă/UAT) – apare necesitatea unui "ajutor de pornire" (esențial în faza de demaraj, pentru evitarea unui "blocaj" al inițiativei), cu un "Caiet de sarcini" care să stabilească **utilizarea rațională a fondurilor**. Mărimea "ajutorului" devine **variabilă**, în funcție de **mărimea cooperativei**.

- Cea de a II-a categorie de investiții vizează **organizarea centrelor de colectare a materiilor prime** (lapte, fructe, fructe de pădure) și mici baze locale pentru preluarea **animalelor vii** – prin **sistemul de colectare și achiziții al cooperativei**. Pentru lapte și fructe apare necesitatea unui **depozit central**, cu posibilitatea **refrigerării**.

- În varianta creării **din start** a unor cooperative **de gr. II (unică/UAT)**, investițiile vizează **centrele de colectare a materiilor prime, completate** cu o unitate de **transformare în "produse montane" semi-fabricate sau chiar finite, vandabile, dependent de asigurarea de către cooperativa agricolă comunală a unei "nișe de piață"** (acest obiectiv fiind cel mai dificil de realizat). **Pandemia COVID a generat un nou mod de valorificare prin comerțul on-line**, cu prețuri satisfăcătoare pentru fermieri și **efecte sanitare favorabile pentru consumatori**.

- Din experiența ultimilor ani, rezultă că unele soluții actuale, prin **mici cooperative în satele montane, nu pot avea caracter durabil, garantat, fiind dificil să se pătrundă și să se reziste pe piețe capabile să asigure o plată superioară pentru o marfă de calitate superioară, în mod constant**.

- **Categoria a III-a de INVESTIȚII**

Constituie **soluția finală** pentru organizarea unei **microregiuni montane (bazin montan, ~8-20 UAT-uri)**, care implică **asocierea cooperativelor agricole din UAT-urile apropiate geografic în forma unei "Asociații Intercooperatiste Agricole Montane..."**, cu **cca. 4 obiective de investiții:**

1. **Fabrică de produse lactate** (axate în principal pe brânzeturi tari) cu secție de afinaj;
2. **Abator cu mezelărie și atelier de prelucrare a subproduselor;**
3. **Fabrică de produse vegetale, montane;**
4. **Depozit central pentru "produse montane"**, cu serviciile de transport și întreținere.

În cadrul unei **Asociației Intercooperatiste Agricole Montane** ar urma să funcționeze: **serviciul comercial**, care va asigura **prospectarea piețelor externe și interne, promovarea "produselor montane", sub brand propriu, încheierea contractelor și organizarea comercială și Serviciul tehnic și de dezvoltare durabilă.**

- Din rațiuni de rentabilitate economică și o administrare eficientă, cele 4 obiective principale, menționate, ar reprezenta echivalentul unui **"Parc Ecoindustrial Montan"**.

RESURSELE FINANCIARE

(Necesar: Studiu de specialitate)

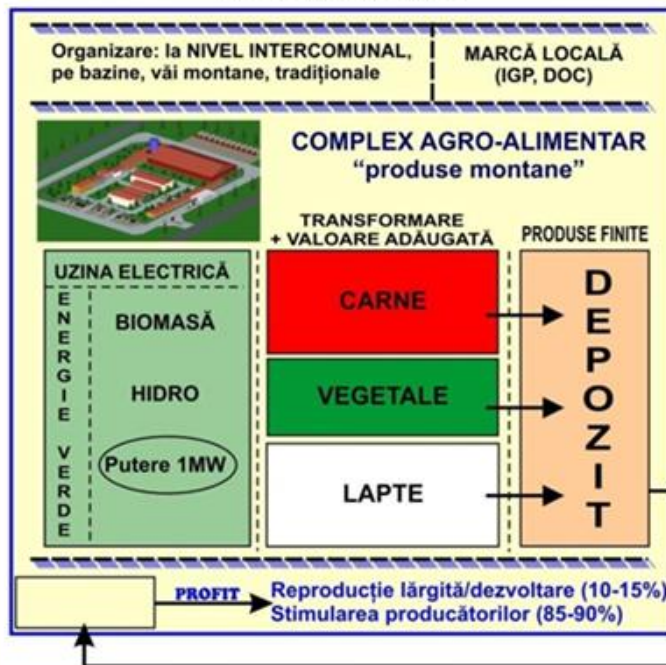
Sursele financiare pentru INVESTIȚII vizează **fondurile UE, contribuții de stat** pentru zonele montane DEFAVORIZATE, **alte surse**, în esență **nerambursabile** și acordate la început, **o singură dată**. Experiența post-1990 a demonstrat că metoda apelării la ”co-finanțări” prin ”contribuții” ale fermierilor (în general săraci, cu vârste înaintate, neîncrezători), **nu este posibilă**.

Variantă mai scurtă

Investiții, din start, în cele 3 fabrici (lapte, carne, vegetale) care devin **LOCOMOTIVE** pentru organizarea ASOCIAȚIEI COOPERATISTE – la nivel de microregiune (”bazin montan”). Agricultorii montani, astăzi, sunt mai permisibili pentru a accepta ideea de cooperativă. O activitate intensă de pregătire/convingere, la nivelul UAT-urilor din ”bazinul montan” (ANZM/MADR, FMR, CE-MONT, TV, presă), va putea mobiliza fermierii să se asocieze în acest tip de cooperativă, care devine **PROPRIETATEA LOR** (precedent: în ”bazinul Dornelor”, în 1994, s-a reușit înscrierea ca membri cotizanți a 2.300 fermieri, în Federația Agricultorilor de Munte – Dorna (activă 1992-2020), o asociație premergătoare unei mari cooperative (cooperare română-franco-germană-MADR/CZMR, MAP – Franța și GTZ – Germania).

PROIECT: DEZVOLTAREA DURABILĂ A COMUNITĂȚILOR MONTANE DIN ROMÂNIA
Noua Politică Agricolă Comună

ORGANIZAREA DE PRINCIPIU A UNUI GRUP DE PRODUCĂTORI AGRICOLI MONTANI
 / BIOARIE TRADIȚIONALĂ (10-12 comune)
 (COOPERATIVĂ GRAD II)

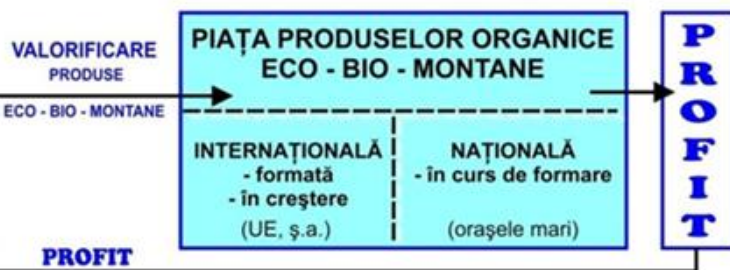
- PROFIL AGROALIMENTAR: PRODUSE ECO-BIO-MONTANE, de "NIȘĂ" GARANTATE
- non chimizate
- creștere extensivă a animalelor
- polifloră pajiști naturale
- apă, aer - curate
- mediu nepoluat

} PIAȚA PRODUSELOR ORGANICE
 - prețuri diferențiate - suplimentare

- ÎNCADRARE INOVATIVĂ ÎN NOILE ORIENTĂRI ALE P.A.C.
- SUSTINEREA FERMELOR MICI, DE SEMISUBZISTENȚĂ
- SUSTINEREA ASOCIAȚIILOR DE PRODUCĂTORI cu MIJLOACE PROPRII DE TRANSFORMARE ȘI VALORIFICARE (sistem asociativ - cooperatist de tip occidental)

OBIECTIVE

- SALVGARDAREA UNEI ECONOMII IMPORTANTE, PRODUCĂTOARE DE HRANĂ . EVITAREA MONOPOLISMULUI ȘI A INTERMEDIARILOR, CREAREA CADRULUI CONCURRENTIAL, BAZĂ A DEMOCRAȚIEI.
- PRODUSE DE "NIȘĂ", DE CALITATE ÎNALTĂ, PENTRU CONSUMATORI "DE NIȘĂ"
- DEZVOLTARE DURABILĂ ÎN SPECIFIC MONTAN

1. În Carpații României - cca. 64 bioarii tradiționale

(Lucrare prezentată – Aula Magna – Academia Română, Decembrie 2013. În lucrarea "Subprogram tematic pentru zona montană" – la dispoziția MADR)

**AVANTAJELE ZONELOR de MUNTE și ale ”PRODUSELOR MONTANE” –
AGROALIMENTARE pentru ATENUAREA/COMBATerea EFECTELOR
PANDEMIEI cu CORONAVIRUS – asupra SĂNĂTĂȚII POPULAȚIEI.**

**• CONTRIBUȚII, MAJORE, la PREVENIREA EXTINDERII și APARIȚIEI de NOI
FORME VIRALE – cu EFECTE ASEMĂNĂTOARE – prin:**

1. Amplasarea teritorială a fermelor/gospodăriilor, satelor/cătunelor montane.

• Răspândirea accentuată, cu creștere spre altitudine, stările de izolare și o independență economică (parțială), **reduc semnificativ** posibilitățile de infectare și răspândire a COVID și altor boli.

2. **Aerul nepoluat din munți** este un factor de susținere pentru sănătatea locuitorilor și a populației urbane ce se deplasează, periodic, la munte (diferit de aglomerările urbane, expuse poluării).

3. **Apa potabilă:** nepoluată, de bună calitate, pentru OAMENI și ANIMALE. Se includ apele minerale și plate, cu resurse bogate în Carpații României.

4. **Stratul de ozon** și iradiațiile solare, cu efecte bacterio/viruso statice sau nocive.

5. **Aerosolii** din pădurile de conifere și de amestec cu foioase, care ajută la tratarea și prevenirea bolilor respiratorii (asociate cu COVID) și la menținerea sănătății umane.

6. ”Produsele montane” agroalimentare.

Reprezintă un factor de cea mai mare semnificație, pentru sprijinirea combaterii/atenuării efectelor agresiunilor pandemice/endemice, actuale și pentru viitor – prin conservarea/ameliorarea stării de sănătate, atât pentru populațiile din zonele montane (fermieri, comunități), cu contribuții majore și pentru populația urbană.

CONCLUZII

”**Produsul montan**” reprezintă o **NOUȚATE la nivelul UE și mondial** (cu contribuție românească) și o **nouă OPORTUNITATE/ȘANSĂ pentru SALVGARDAREA unui mare segment economico-social al României** (>30% din teritoriu/20% din populație), **marginalizat** în ultimii 30 de ani⁴.

• **Pandemia COVID-19 a scos în evidență importanța considerabilă a zonei montane, în ansamblul economico-social al României și al Uniunii Europene.**

”**Produsul montan**”, conform Regulamentelor 1151 și 665 ale UE/CE și legislației actuale din România, reprezintă **un produs agroalimentar de cea mai înaltă calitate** (lactate, carne, vegetale), realizabil exclusiv în condițiile naturale ale zonei montane;

- se obține în condiții de **ZERO CHIMIZARE** prin **flora polimorfă a pajiștilor naturale montane** (multivitamine, săruri minerale, aportul plantelor medicinale). Animalele se cresc „în aer liber” (eliminarea toxinelor prin transpirație, cu ape curate, fără stresuri...). **Produsele obținute nu conțin conservanți, coloranți, E-uri, etc**, cu efecte cumulative nesigure pentru sănătate.

La Agenția Națională a Zonei Montane (MADR), este în evoluție ”**Registrul Produselor Montane**”, **certificate (2020)**.

• Produsele montane se obțin **mai greu**, cu randamente **mai mici** și în condiții **mai grele de muncă** pentru fermierii montani, aspect ce justifică **necesitatea unei MOTIVĂRI satisfăcătoare pentru producători** și esențială pentru tânara generație.

⁴ R. Rey – Cărțile ”Viitor în Carpați” (1979), ”Civilizație Montană” (1985), ”Munții și secolul XXI. Studiu comparat al strategiilor europene privind zonele montane, cu referire specială la zona Carpaților românești. Planul M1-SEE” (2011/2014 – reeditare).

Organizarea producerii, colectării, transformării și valorificării ”produselor montane” constituie **O MARE OPORTUNITATE de VIITOR SUSTENABIL pentru zonele montane – AMPLIFICATĂ de PANDEMIA COVID.**

Primii beneficiari ai ”produselor montane”: toți cei aflați **ÎN PRIMA LINIE:**

- bolnavii de COVID.
- personal medical și adiacent implicat în combaterea/prevenirea pandemiei (astăzi și pentru viitor).
- personalul din cadrul MAI (poliție, jandarmerie).
- cadrele militare implicate.
- copiii.
- persoanele cu responsabilități înalte în conducerea țării (starea bună de sănătate, asigură rezistența la stres și o atitudine **optimistă**).

PROPUNERI de MĂSURI

1. Crearea, în cadrul MADR, a unui **Secretariat de Stat** pentru zona montană, cu **statut de permanență organizatorică, obligatorie.**

Defalcarea unui buget distinct pentru zona montană.

2. Aplicarea, **cu celeritate**, a prevederilor ”Legii Muntelui” nr. 197/2018.

Adoptarea unei ”**Strategii naționale de protecție și dezvoltare durabilă a zonei montane din România, prin consens politic și a unui Program de punere în aplicare, eşalonat, pe termen scurt și mediu.**

Continuarea și accelerarea organizării Agenției Naționale a Zonei Montane, prin Centrele regionale și Oficii de dezvoltare montană, la nivel de bazine tradiționale (HG. 1036/2018).

3. Punerea în aplicare, în termen scurt, a prevederilor HG. 332/2019 cu privire la **Comitetele de masiv și ale Consiliului Național al Muntelui** – prezidat de Primul Ministru.

4. **Crearea unui Oficiu (grup de lucru) permanent, specializat pentru zona montană,** la nivel **de Guvern (SCG)**, pentru asigurarea cooperării ministerelor, ș.a., cu activități în zona montană și întocmirea unui **raport anual** privind ”starea muntelui” pentru Primul Ministru.

5. Asigurarea resurselor financiare pentru punerea în aplicare a prevederilor legilor subsecvente Legii Muntelui nr. 197/2018, pentru investiții în ruralul montan (legile cu nr.: 296, 330, 331, 332, 333, 334/2018).

6. Intensificarea activității Agenției Naționale a Zonei Montane pentru mărirea numărului producătorilor ce realizează ”produse montane” certificate.

7. Organizarea unui/unor **depozite de ”produse montane”,** cu distribuire **dedicată** în special **bolnavilor de CORONAVIRUS și personalului medical și adiacent, din prima linie. Sprijin de stat pentru motivarea producătorilor (fermierilor) de ”produse montane”, prin prețuri compesatorii, atractive, asigurate la preluarea în depozite (contracte).**

8. Asigurarea **adaptării învățământului rural,** din gimnaziile montane, la specificitatea economiei agricole și mediului montan. Sprijinirea creării de **școli profesionale de agricultură montană.**

9. Crearea unui ”**Fond Național de Susținere a Muntelui**” prin contribuțiile entităților care folosesc resursele zonei montane și realizează profit (lemn, apă, lapte, carne, turism, ș.a.).

10. **Negocieri, insistente, cu Comisia Europeană/DGAgri,** pentru sprijinirea **motivantă a fermierilor mici și mijlocii,** din zona montană și a creării/dezvoltării **cooperativelor agricole montane și a asociațiilor cooperatiste agricole montane – la nivel de bazine/microregiuni tradiționale montane.** În cadrul propunerilor pentru **PNS 2021-2027,** să se prezinte un **Program**

de dezvoltare agro-rurală montană bazat pe orientările Acordului Verde European și legislația montană a României.

O "VIZIUNE" pentru ORIZONT 2040-50⁵.

EFECTE SUSTENABILE

1. România – un "actor" important în domeniul "produselor montane".
2. Cca. 500 cooperative agricole-montane și 50 asociații intercooperatiste montane (bazine/microregiuni).
3. Cca. 1.000.000 locuri de muncă stabile (timp total și parțial). Stoparea/atenuarea exodului tineretului agricol montan.
 - Reducerea șomajului urban.
4. Cca. 200.000 locuri de muncă în/pe zona montană, stabile.
5. Mijloace de existență, durabile, pentru cca. 800.000 familii montane (~3.000.000 oameni). Standard de viață, decent.
6. Valorificarea de noi resurse latente, regenerabile. Combaterea sărăciei/foamei.
7. Consum minim de energie convențională și de petrol. Energii regenerabile.
8. Hrană sănătoasă pentru cca. 6 milioane de oameni (în comunitățile montane și URBANE).
Stabilitate economică și social culturală.
9. Dezvoltare sustenabilă – cu protejarea naturii și biodiversității.
10. ZONA MONTANĂ – O OAZĂ DE PROTECȚIE față de NOI PANDEMII și alte FORME de AFECTARE a SĂNĂTĂȚII UMANE.

CONTRIBUȚII ale CERCETĂTORILOR din cadrul CE-MONT/INCE;
PERSONALITĂȚI ȘTIINȚIFICE și SPECIALIȘTI "ASOCIAȚI" la CE-MONT.

- Factori reprezentativi din zona montană: primari; GAL; antreprenori; ONG – pentru ATENUAREA EFECTELOR EPIDEMIEI (PANDEMICE) cu COVID-19 și pentru RELANSAREA ECONOMIEI MONTANE POST-COVID-19

Selecțiuni – IDEI - PROPUNERI

- Puncte de desfacere, specializate pentru "produsele montane", în supermarketuri și piețe (spații separate, ușor identificabile).
- Platforme digitale – on-line – pentru promovarea și vânzarea "produselor montane".
- Implicarea firmelor de curierat pentru operare în zonele montane greu accesibile.
- Proiecte de regenerare durabilă, cu producția unor mase de materii prime (ex. pomicultură, arboricultură).
- Atragerea de fonduri de investiții, **motivante**, pentru revenirea în țară a tinerilor agricultori montani.
- Pregătirea resurselor umane pentru specializări/vocații, administrație – cu aplicare în ariile montane.
- Magazine volante pentru "produsele montane".
- Fără impozitare – pe parcursul proceselor de producție a "produselor montane".
- Fără impozitare a fermelor montane, care fac parte dintr-o cooperativă, pe 10 ani.
- Un regim alimentar specific perioadei de izolare (actual – insuficient).
- Conceptul de "GLOCALIZARE" – un "pionierat" prin politici guvernamentale.
- Prioritate: alimente sigure pentru intensificarea funcției imunitare.

⁵ R.R.

- Cercetări noi: alimente cu potențial antiviral (taninuri, reziduri/extracte "concentrate").
- **COVID a pus în evidență valoarea mare a micilor gospodării/ferme montane – ca mecanism de securitate economică și protecție socială.**

- Rezultate de cercetare: **1 metru cub de aer (munte)**, include până la **5.500 germeni microbieni**; într-un spital – peste 10.000; în case – până la 20.000; într-un birou aglomerat – până la 5.000.000; într-un **hypermarket** – până la **9 milioane(!)**.

- Elaborarea unui GHID digital de protecție continuă, monitoring – a stării de sănătate a mediului, în contextul COVID-19.

- Proiect "pilot" – "**zone montane inteligente/sate montane inteligente**".

Digitalizarea activităților socio-economice în ruralul montan.

- Noi sisteme inovatoare de energie regenerabilă.

- Formarea unei noi generații de oameni de știință, antreprenori, specialiști, pentru zona montană – implicare în transferul de cunoștințe.

- Consolidarea capacității de decizie a autorităților de stat – prin acces la o bază de date geografică – medicală: un ATLAS interactiv, on-line.

- **Sectorul forestier – ZM:**

- blocaje de transport european pentru export de produse lemnoase; lucrări silvice de sezon (pepiniere, împăduriri) afectate (zilieri).

- Cerere de lemn – în scădere: diminuarea veniturilor.

- **Măsuri** (t. scurt): Asigurarea activităților strict necesare (pază), doborâturi de vânt, prevenire incendii. Evitarea unor măsuri extreme (interziceri de activitate). Construirea stocurilor "timpurii" la prelucrători: sprijinirea agenților economici (șomaj, șomaj tehnic), pentru stimularea forței de muncă.

Termen lung:

- sprijin pentru proprietarii privați – lucrări de regenerare și îngrijire a arboretelor;

- promovarea produselor din lemn care pot înlocui plasticul, fierul, betonul;

- stimularea construcțiilor publice și private, din lemn (clădiri, anexe).

- **Factori "asociați" la CE-MONT.**

- **Diabetul zaharat de tip II** – asociat frecvent cu COVID-19 (~2 milioane de bolnavi în România). Refacerea celulelor betapancreatice prin substanțe active din natură (creatinină). **Medicament brevetat (nou)** – "INSUVEG" și INSUVEG-FORTE (O. Bojor).

- Tehnologii agricole prietenoase cu mediul. Rase specializate pentru zona montană: bovine, ovine, caprine.

- Prin piața on-line se evită "munca degeaba" (prețuri mai bune pentru "produsele montane").

- Recolte ecologice: afin, zmeură, lavandă, legume.

- Gospodăria/ferma familială montană este o instituție sfântă, miraculoasă.

- **Măsuri:** crearea unui program pe modelul IMM-Invest – pentru 500.000 de gospodării montane (capital de pornire – pentru "produse montane").

- Facilități fiscale – asociațiilor, cooperativelor montane.

- Drumuri agricole "de hotar" și rețele electrice, pentru noile ferme, din afara zonelor locuite.

- Modele de **bioeconomie circulară** (valorificarea tuturor resurselor – iarba, pădurea, apa, piatra, argila – locuri de muncă, stabilitate, bunăstare).

- Burse și facilități pentru tinerii din sate.

- **”Cheia” dezvoltării locale = gospodăria/ferma montană.**

● **”Grup interministerial”** pentru gestionarea **crizei alimentare** – ce va urma **post-COVID** (ONU).

● Muntele = **recunoaștere ca ”patrimoniu național”**. Resursele muntelui sunt împrăștiate în **”devălmășie” (MMAP), iar ANZM este o ”orfană” la MADR.**

● **Imperios necesar:** un singur Minister al Muntelui, Apelor și Pădurilor.

● Infrastructuri **inhabitante** inteligente.

● **Rețea de depozitare și conservare** pe termen lung.

● Facilități pentru **mobilitate aeriană**.

● **Statul – co-partener.**

● **Defiscalizare etatistă: circuit închis.**

● **Propuneri de cercetare:** ”Tratarea și rentabilizarea **apelor uzate** rezultate din **gospodăriile/fermele zonei montane**”.

● Utilaje agricole, adaptate – **subvenționate.**

- Consolidarea conceptului de **”GLOCALIZARE” MONTANĂ; Brand de ”produs montan”;**

● Crearea unor **programe de sprijin financiar destinate fermelor familiale din zm** (ex. 50.000 euro/fermă, conform deciziilor CE – 2020) și organizarea acestora în **asociații cooperatiste.**

● **Dezvoltarea inițiativei ”Fondul de Investiții pentru fermele montane”.**

● **Garanții de stat** și sprijin financiar de la Banca Europeană de Investiții.

● Alocarea, din Fondul Național de Mediu (AFM), a 20% pentru investiții în zona montană, cu impact asupra mediului.

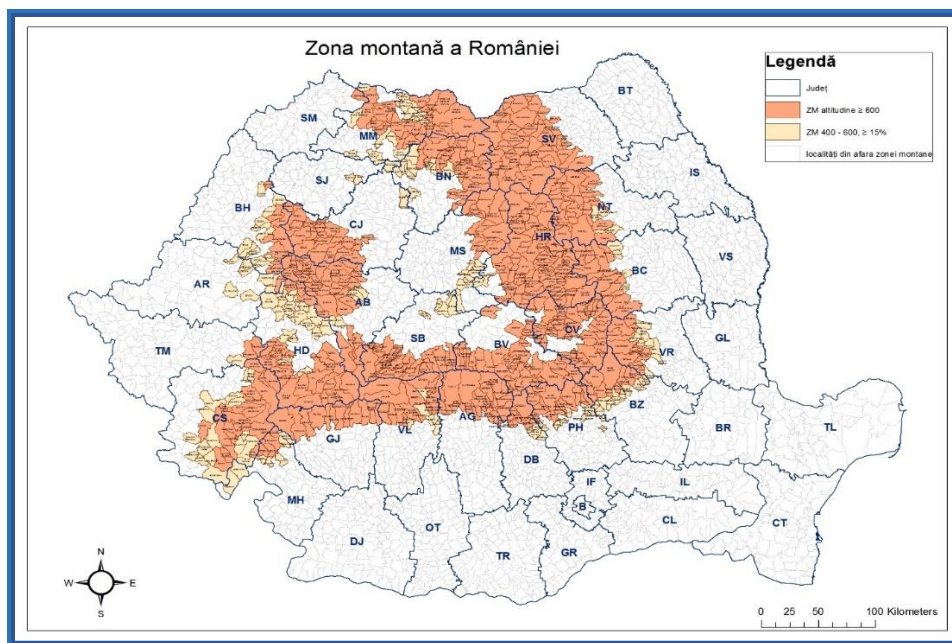
DELIMITAREA ADMINISTRATIVĂ A TERITORIILOR MONTANE:

1. Conform Programului Național de Dezvoltare Rurală - PNDR 2014-2020, zona montană din România este constituită din suma suprafețelor unităților administrativ-teritoriale (UAT) desemnate conform următoarelor criterii:

-prezența unității administrativ-teritoriale (UAT) de bază (comune sau orașe) situată la altitudini medii mai mari sau egale cu 600 de metri, limitele acesteia fiind acelea ale blocurilor fizice (identificate în Sistemul Integrat de Administrare și Control) ce aparțin de aceste UAT-uri;

-prezența unității administrativ-teritoriale de bază situată la altitudini medii între 400 – 600 metri și care are o pantă medie egală sau mai mare de 15%, limitele acesteia fiind acelea ale blocurilor fizice (identificate în Sistemul Integrat de Administrare și Control) ce aparțin de aceste UAT-uri.

Conform acestei delimitări, zona montană a României cuprinde 658 UAT-uri reprezentând 20% din numărul de UAT-uri existent în România, cu o suprafață totală de 71.381,48 km², respectiv 29,94% din teritoriul național (238.391 km²).

În anul 2019 s-a realizat o nouă delimitare a zonei montane, în conformitate cu prevederile art. 2 din Legea muntelui nr. 197 din 2018. Această delimitare s-a aprobat prin Ordinul comun al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale nr. 97/19.02.2019 și ministrului dezvoltării regionale și administrației publice nr. 1.332/14.03.2019 privind aprobarea criteriilor de delimitare și a listei localităților din zona montană.

Conform acestui Ordin comun, criteriile utilizate pentru delimitarea zonei montane sunt următoarele:

Criterii generale de delimitare (criterii fizice):

- Altitudine medie mai mare sau egală cu 500 m;
- Altitudine medie între 350 și 500 m și panta medie mai mare sau egală cu 15%;
- Altitudine sub 350 m și panta medie mai mare sau egală cu 20%.

Numărul de UAT-uri din zona montană

Conform Programului Național de Dezvoltare Rurală - PNDR 2014-2020, în zona montană sunt incluse un număr de 658 de UAT-uri, iar conform delimitării în baza Ordinului comun al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale nr. 97/19.02.2019 și ministrului dezvoltării regionale și administrației publice nr.1.332/14.03.2019 privind aprobarea criteriilor de delimitare și a listei localităților din zona montană, în zona montană sunt incluse un număr de 948 de localități, conform tabelului și graficului de mai jos:

Centralizator UAT-uri
(municipii, orașe, comune) din zona montană, repartizate pe județe

Nr.crt.	Județul	PNDR 2014 - 2020				Ordin comun al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale nr. 97/19.02.2019 și ministrului dezvoltării regionale și administrației publice nr. 1.332/14.03.2019			
		Nr.UAT-uri	Municipii	Orașe	Comune	Nr.UAT-uri	Municipii	Orașe	Comune
1.	Alba	40	0	5	35	45	-	5	40
2.	Arad	8	0	0	8	25	-	-	25
3.	Argeș	24	1	0	23	41	2	-	39
4.	Bacău	16	0	4	12	23	1	4	18
5.	Bihor	19	0	3	16	36	-	4	32
6.	Bistrița-Năsăud	33	0	2	31	37	-	2	35
7.	Brașov	33	3	3	27	53	3	6	44
8.	Buzău	21	0	2	19	27	-	2	25
9.	Caras-Severin	38	1	3	34	55	1	5	49
10.	Cluj	24	0	0	24	40	-	1	39
11.	Covasna	35	0	2	33	45	2	3	40
12.	Dâmbovița	13	0	0	13	24	-	2	22
13.	Gorj	12	0	3	9	12	-	3	9
14.	Harghita	61	4	4	53	65	4	4	57
15.	Hunedoara	45	4	4	37	69	7	7	55
16.	Maramureș	44	1	7	36	53	2	8	43
17.	Mehedinți	11	0	1	10	18	1	1	16
18.	Mureș	20	0	2	18	31	1	2	28
19.	Neamț	23	1	1	21	28	1	1	26
20.	Prahova	28	0	5	23	45	1	7	37
21.	Sălaj	2	0	0	2	21	1	-	20
22.	Satu Mare	1	0	0	1	13	-	1	12
23.	Sibiu	25	0	4	21	42	1	7	34
24.	Suceava	38	2	4	32	45	2	4	39
25.	Timiș	3	0	0	3	5	-	-	5
26.	Tulcea	-	-	-	-	-	-	-	-
27.	Vâlcea	21	0	4	17	26	-	4	22
28.	Vrancea	20	0	0	20	24	-	-	24
TOTAL UAT-uri		658	17	63	578	948	30	83	835

Populația din zona montană:

1. Conform PNDR 2014-2020 în zona montană se înregistrează 15,01% din populația actuală a României:

Total populație România - 2019	din care în zona montană - 2019	
- număr persoane -	- număr persoane -	%
22.259.207	3.340.345	15,01

2. Conform Ordinului comun al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale nr. 97/19.02.2019 și ministrului dezvoltării regionale și administrației publice nr. 1.332/14.03.2019 privind aprobarea criteriilor de delimitare și a listei localităților din zona montană, în zona montană se înregistrează **21.97 %** din populația totală a României:

Total populație România - 2019	din care în zona montană - 2019	
- număr persoane -	- număr persoane -	%
22.259.207	4.891.845	21.97

Conform delimitării din PNDR 2014-2020, există următoarea situație, privind efectivele de animale:

Efective animale la nivel de țară/zona montană					
Nr.crt.		Bovine	Ovine	Caprine	Suine
0	Sursa datelor	ANSVSA - 2019			
1	Total țară	1.993.321	11.697.600	1.658.270	1.901.725
2	Zona montană	614.303	2.587.345	211.992	254.509
3	%	30,82	22,12	12,78	13,38

Conform delimitării din Ordinul comun al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale nr. 97/19.02.2019 și ministrului dezvoltării regionale și administrației publice nr. 1.332/14.03.2019 privind aprobarea criteriilor de delimitare și a listei localităților din zona montană, există următoarea situație:

Efective animale la nivel de țară/zona montană					
Nr.crt.		Bovine	Ovine	Caprine	Suine
0	Sursa datelor	ANSVSA - 2019			

1	Total țară	1.993.321	11.697.600	1.658.270	1.901.725
2	Zona montană	789.308	3.908.464	313.585	403.220
3	%	39,60	33,41	18,91	21,20

Sursa: Prelucrare date ANSVA – 2019

BIBLIOGRAFIE

- [1] Bogdan, T. A., Rey, R., Paraschivescu M., Ispate I., *Contribuții la elaborarea unei strategii pentru realizarea biodiversității zootehniei montane, în contextul schimbărilor climatice și al dezvoltării durabile a comunităților montane*, Seminarul național al FMR, București, ASAS, 2007;
- [2] Bojor, O., *Dezvoltarea zonelor rurale din Munții Apuseni. Cazul Roșia Montana și protejarea mediului montan*, Seminarul național al FMR, București, 2006;
- [3] Brown, R. L., *Planul B 3.0 – Mobilizare generală pentru salvarea civilizației*, Editura Tehnică, București, 2008;
- [4] Buciuman, E., *Strategie și acțiune în zona montană*, Revista Tribuna economică, nr. 44, 1990;
- [5] Bucur, C., *Rolul strategic fundamental al zonelor montane din România în făurirea și dezvoltarea civilizației populare românești și în definirea identității noastre naționale*, Seminarul național al FMR, București, 2006;
- [6] Bucur, C., *Polivalența structurală a funcțiilor eco-sistemului montan românesc – perspectiva dinamică*, Seminarul național al FMR, București, ASAS, 2007;
- [7] Ciumara, M., *Mesajul Institutului Național de Cercetări Economice – INCE – al Academiei Române, pentru Seminarul Național al FMR*, Editura Pre-Text, Cîmpulung Moldovenesc, 2008;
- [8] Crăciun, A., *Politica europeană de finanțare regională; Factori de echilibru și salvare pentru dezvoltarea durabilă a zonelor montane din România*, Seminarul național al FMR, București, 2006;
- [9] Ebner, M., *Raport provizoriu – cu privire la situația și perspectivele agriculturii din zonele de munte și deal*, Parlamentul European – Comisia pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală – 2008/2066-INI;
- [10] Gaskell, F., *Protejarea mediului montan și dezvoltarea durabilă în Carpații României*, Editura Agris, București, 2001;
- [11] Gîțan, D., *Formarea profesională a tinerilor agricultori de munte -componentă de dezvoltare durabilă în Carpații României*, Seminarul național al FMR, Sibiu, 2005;
- [12] Hera, C., *Mesajul președintelui Academiei de Științe Agricole și Silvicultură "Gheorghe Ionescu Șișești"*, Seminarul național al FMR București, 2006;
- [13] Huber, B., *Politica Uniunii Europene în favoarea zonelor de munte*, Conferința internațională „Politici montane în Europa”, București, 2001;
- [14] Ionașcu, Gh., *Efectele schimbărilor climatice și habitatul uman montan*, Seminarul național al FMR, București, ASAS, 2007;
- [15] Jeleu, I., *Indicatori pentru evaluarea modificărilor climatice și unele aspecte specifice zonei montane*, Lucrările seminarului național al FMR, București, ASAS, 2007;
- [16] Marușca, T., *Valorificarea fondului pastoral și agroturistic montan în noul context al schimbărilor climatice din Carpați*, Seminarul național al FMR, București, ASAS, 2007;
- [17] Plăiaș, I., *Agricultura montană – societate. Un necesar contract posibil. Munții Apuseni*, Editura Libris, Cluj-Napoca, 1994;
- [18] Rey, R., *Contextul european și starea de criză din agricultura și ruralul montan românesc*, Lumea rurală - astăzi și mâine, coord. acad. Cristian Hera, Editura Academiei Române, București, 2006;
- [19] Rey, R., „Viitor în Carpați”, Editura ”Scrisul Românesc”, Craiova, 1979;

- [20] Rey, R., „*Civilizație Montană*”, Editura Științifică și Tehnică, București, 1985;
- [21] Rey, R., „*Munții și secolul XXI/Mountains and the 21st century. Studiu comparat al strategiilor europene privind zonele montane, cu referire special la zona Carpaților românești* (Premiul ASAS);
- [22] Rey, R., Concept de „*Subprogram tematic pentru zona montană. Strategie multianuală*” (AR – MADR, 2014).
- [23] ***, *Lucrările reuniunii Asociației Mondiale a Populațiilor Montane*, Quito -Ecuador, sept.2002;
- [24] ***, *Raportul "Summitului Internațional pentru dezvoltare durabilă" - Johannesburg*, 2002;
- [25] ***, "Platforma montană"/*Global Mountain Summit - Bishkek, Kyrgyzstan* 2005;
- [26] ***, "Carta europeană a produselor montane de calitate" – 2005 (Euromontana);
- [27] *Revista de Montanologie/Journal of Montanology*, Vol. I-XII (2014-2019)
- [28] *Legea Muntelui*, nr. 197/2018
- [29] HG. Nr. 1460/2008: "Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2013-2020-2030. MO nr. 824/8.12.2008.
- [30] ***,*Orientările Strategice pentru Dezvoltarea Durabilă a Zonei Montane*, Memorandum
- [31] *Regulamentul delegat (UE) nr. 665/2014 al Comisiei*, din 11 martie 2014, de completare a
- [32] *Regulamentului (UE) nr. 1151/2012 al Parlamentului European și al Consiliului*, în ceea ce privește condițiile de utilizare a mențiunii de calitate, facultativă, "produs montan".
- [33] *Lucrările Întâlnirii la nivel înalt pentru mediu și dezvoltare durabilă în regiunea Dunăre-Carpați*
- [34]"*Deciziile Comisiei Europene privind dezvoltarea rurală, în contextul COVID-19* (4 Mai, 2020)
- [35]"*Acordul Verde European*"/Comisia Europeană. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor – ale Comisiei (Bruxelles – 11.12.2019/COM 2019640 final). P8_TA-PROV.
- [36] *Parlamentul European (2016)0213: "Politica de coeziune în regiunile montane ale UE. Rezoluția PE/10 Mai, 2016 referitoare la politică de coeziune în regiunile montane ale UE (2015/2279 (INI).*
- [37]"*Carpații României – la o răscruce a istoriei. Nevoia unei "Strategii de dezvoltare montană durabilă și a unei "politici montane" aplicată constant – în contextul provocărilor climatice și demografice ale secolului XXI"* (Centrul de Informare și Documentare Economică, Seria "Problema Economică" – 37 pag./2007)(Prof.univ.dr.h.c. Radu Rey) – Academia Română/Institutul Național de Cercetări Economice/Centrul Român de Economie Comparată și Consens.
- [38] *Lucrările Conferinței naționale privind dezvoltarea zonei montane – Academia Română*, 1997.
- [39] *Lucrările întâlnirii la nivel înalt pentru mediu și dezvoltare durabilă în regiunea Dunăre-Carpați* (București, 2001)
- [40] *Lucrările Dezbaterii naționale "Modelul economic românesc în UE. România, Orizont – 2040. "Zona montană – segment strategic major în ansamblul economico-social-cultural al României. Contribuția CE-MONT/INCE (sub egida Academiei Române/INCE – sediul BNR/15.XI.2019)*
- [41] *Lucrările Conferinței naționale a CE-MONT/INCE*, București, Casa Academiei, 4 Iulie, 2019: "Economia Montană în contextul multi și interdisciplinar. Particularități și perspective realiste și vizionare".